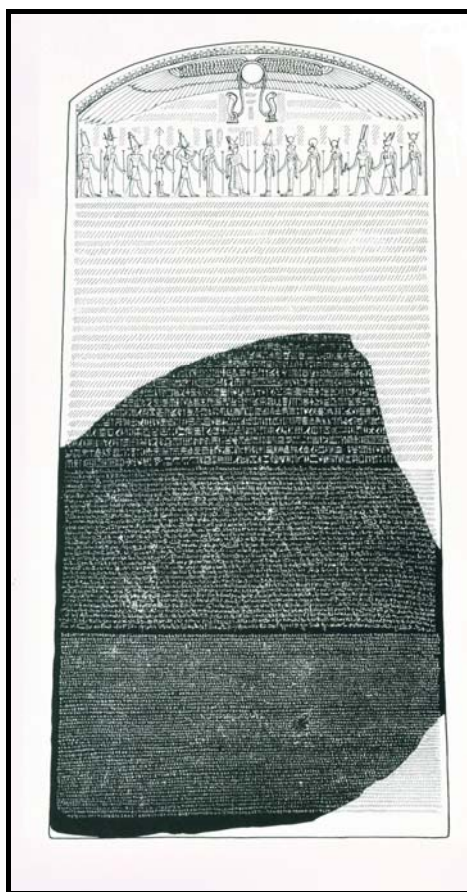

Kunsten at oversætte

– et hæfte om oversættelsesvurdering

af Chresteria Neutzsky-Wulff

VERSION 3.0
(februar 2008)

Indholdsfortegnelse

Forord	2
1. Kilde- og målsprogsorientering	3
2. Oversættelse som forarmelse eller berigelse?	6
3. Oversættelse som kommunikation	11
4. Oversættelsesvurderingens faser og begreber	15
Kilde- eller målsprogsorientering	15
Redskaber til oversættelsesvurdering	16
Trin 2: Registrering af forskelle ml. original og oversættelse	17
Trin 3: Beskrivelse af forskelle	19
Obligatoriske og fakultative oversættelsesvalg	19
Oversættelsesstrategier	21
Analyse-niveauer i teksten	24
Trin 4: Begrundelse af oversætterens valg	29
Trin 5: Den endelige oversættelsesvurdering	30
5. Eksempler til at komme i gang	31
6. Øvelser til kapitlerne	36
Bilag 1: Eksempel på beskrivelse af alle analyseniveauer	41
Bilag 2: Oversigt over Lita Lundquists begreber	44
Bilag 3: Citater om "den gode oversættelse"	45
Bilag 4: Trin-for-trin-vejledning	49
Annoteret bibliografi	50

Forord til version 3

Målet med dette hæfte er en meget kort indføring i oversættelsesteori og -historie samt at introducere udvalgte begreber på området. Orienteringen er mod det praktiske arbejde med at vurdere oversættelser i forhold til originalen både på det morfologiske, syntaktiske og semantiske plan. En velfungerende praksis forudsætter imidlertid, at man har metode og begreber at arbejde ud fra. Hæftet er således ment som en ramme, inden for hvilken arbejdet med oversættelsesvurdering kan sættes i gang.

Mange forskellige fagområder mødes i disciplinen oversættelsesvurdering, f.eks. grammatik, tekstanalyse, lingvistisk, semantik og stilistik. Alle har betydning for arbejdet med at afkode og vurdere oversættelser. Termen *oversættelsesvidenskab* får feltet til at lyde meget eksakt, men dét er imidlertid noget, det *ikke* er. Måske er det bedre at gøre som englænderne, der taler om *translation studies*. Eller *translatologi*, som det også benævnes.

For at give læseren mulighed for yderligere fordybelse indføres der henvisninger undervejs i de enkelte kapitler, først og fremmest til Lita Lundquists bog om oversættelsesteori "Oversættelse – problemer og strategier set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv". Der findes flere sådanne bøger på markedet, men Lundquist formår at kombinere teori med praksis på en måde, der er relevant også for dem, der ikke selv skal oversætte, men anvende oversættelsesvurdering som en del af tekstlæsningen.

Ud over litteraturhenvisningerne i slutningen af hvert kapitel finder man bagi en samlet bibliografi med udvalgt litteratur. Hvis kapitler eller afsnit i litteraturen har særlig relevans, er det anført sammen med de bibliografiske data.

God fornøjelse!

Tak til undervisere og studerende på EGL for gennemlæsning og eksempelmateriale.

Kommentarer, rettelser, gode råd og eksempler på citater er fortsat meget velkomne! Bare skriv til mig på chresteria@chresteria.dk. Jeg beklager, at hæftet endnu ikke er layoutet, men det kommer, når flere ting er faldet på plads.

Mvh
Chresteria

Kapitel 1. Kilde- og målsprogsorientering

Oversættelse er noget, alle kender til. Vi gør det selv hver dag – oversætter til eller fra et andet sprog enten som en del af vores arbejde/uddannelse eller for at gebærde os i hverdagen, f.eks. når vi læser en brugsanvisning, ser en film eller møder en fremmed på gaden. Det er ikke altid nemt, men som regel lader det sig gøre.

Når man studerer sprogfag, især de klassiske sprog, går en stor del af undervisningen med at oversætte originaltekster til et tåleligt dansk. Som regel kræves der kun en såkaldt tekstnær eller arbejdsoversættelse (man kunne også kalde det for en pædagogisk oversættelse), der skal vise, at man har forstået den græske eller latinske sætning. Her er fokus med andre ord ikke på det danske, men på originalsproget, i oversættelsessammenhænge også kaldet kildesproget. Heroverfor står målsproget, det sprog, der oversættes til.

Oversættelse er således på mange måder en integreret del af vores hverdag. Der er imidlertid stor forskel på "hverdagsoversættelse" – hvis formål er udelukkende funktionelt – og litterær oversættelse. Når vi oversætter til hverdag, er formålet, at vi forstår en film eller hinanden, eller at vi kan gengive noget græsk eller latin på disse sprogs vilkår og med de deraf følgende knap så gode danske formuleringer. Vi anvender med andre ord det danske sprog på kildesprogenes præmisser.

Tag følgende digt af Catul (nr. 85):¹

*Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.*

En typisk arbejds- eller pædagogisk oversættelse, som afspejler det latinske, kunne lyde:

*Jeg hader og elsker. Hvorfor gør jeg det, vil du måske spørge.
Jeg ved det ikke, men jeg føler det ske, og jeg pines.*

Man kan forstå, hvad der står, men noget digt er det ikke på dansk, idet der udelukkende er fokus på gengivelse af syntaks og betydning. Professionelle litterære oversættelser beregnet på udgivelse er selvfølgelig i langt højere grad nødt til at tage hensyn til målsproget, fordi den danske oversættelse her er nødt til at kunne stå som et værk i sig selv. Også oversættelsen skal nemlig kunne betegnes som et stykke litteratur.

Otto Gelsted skriver i en litterær oversættelse af samme Catul-digt:²

*Dybt jeg elsker og hader. Hvorfor dog? kanhænde du spør mig.
Ved ikke! Men at det sker føler jeg til min tortur.*

---

¹ Glosehjælp til digtet kan findes på <http://www.e-latin.dk/kaerlighed/catul85.htm>.

² Side 111 i *Catul: Digte - på dansk ved Otto Gelsted*, udgivet af Erik Barfoed, Kbh. 1997

En anden litterær oversættelse af Vilhelm Andersen lyder:³

*Hader jeg hende, jeg elsker? Hvorledes dette er muligt?
Ved ikke. Men at det er, føler – nej, sprænges jeg ved.*

Der er nu ikke længere tvivl om, at vi har med et digt at gøre, når man læser de danske oversættelser, hvor der i høj grad tages hensyn til, hvad der lyder godt på dansk. Til gengæld er oversættelserne noget friere i forhold til originalen, end en arbejdsoversættelse ville være – den ene er oven i købet friere end den anden (eks. *Dybt jeg elsker og hader* over for *Hader jeg hende, jeg elsker?*), hvormed vi er ovre i oversættelsesvurderingen. Ydermere er begge oversættelser metriske, hvilket vi vil vende tilbage til (se kapitel 1, afsnittet "Trin 4").

Et andet eksempel er Erwin Neutzsky-Wulffs oversættelse af et smukt lille digt, som tilskrives kejser Hadrian:⁴

*Animula, vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quae nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis iocos?*

*Lille sjæl, forførerisk og fredløs,
kroppens gæsteven og omgangsfælle,
som sig snart en anden bolig bygger,
frossen, gold og fuld af blege skygger
– har du ikke flere vitser at fortælle?*

Men også inden for professionel litterær oversættelse må oversætteren vælge at sætte hovedfokus på originalsproget og originalen eller det sprog, der oversættes til, og den modtagende kultur. Derfor taler man overordnet om hhv. kilde- og målsprogsorientering i forbindelse med oversættelse og mener dermed, at oversætteren har måttet vælge at lægge sig op ad én af de to overordnede strategier (nærmere herom i kapitel 4).

Friedrich Schleiermacher beskriver dette valg rammende (i beg. af det 19. årh.):⁵

Enten skal oversætteren i videst muligt omfang lade forfatteren være i fred og bevæge læseren hen imod ham; eller lade læseren være i fred og bevæge forfatteren hen imod ham. Disse to metoder er så aldeles forskellige, at man hele vejen må benytte én af dem så konsekvent som muligt, idet resultatet bliver højst utilfredsstillende, hvis man blander dem.

At oversætte indebærer således altid, lige fra højeste til laveste niveau i arbejdsprocessen, at træffe en lang række valg, og derfor kan man hævde, at enhver oversættelse først og fremmest defineres af disse, hvoraf hvert enkelt har konsekvenser for de følgende.

---

³ Side 46 i *Gyldendals Bibliotek*, bind 4, Kbh. 1928-30.

⁴ Den latinske tekst findes bl.a. i *The Oxford Book of Latin Verse* eller *The Penguin Book of Latin Verse*. Oversættelsen vil være at finde i Neutzsky-Wulffs kommende verdenshistorie *Menneskets afvikling*, Borgen 2009.

⁵ Citeret efter Pedersen & Krogh-Hansen 1994:23.

Valget af overordnet strategi kan således siges at være den samlede målsætning for oversættelsen, men også resten af processen består, som vi skal se, af valg, blot på mere underordnede niveauer, som dog ikke af den grund er mindre vigtige, når vi skal vurdere en oversættelse. De valg, en oversætter må træffe, er altid meget kontekstbundne og afhænger i høj grad af målgruppen og formålet med oversættelsen.

Kilde- og målsprogsorientering er dog langt fra absolutte begreber – en oversættelse vil aldrig være helt i den ene grøft. Ofte vil man kunne se en vekslen mellem de to strategier i forskellige passager af den oversatte tekst, alt efter originalens sprog, stil, formål mm.

Man skal derfor snarere anskue det som to yderpunkter på en mellemliggende skala, hvor man derefter kan placere den enkelte oversætter. Nogle vil have tendens til kilde-, andre til målsprogsorientering, men i forskellig grad. De mange muligheder gør det meget svært at opstille entydige kriterier for, hvad der definerer "den gode oversættelse".

Opgave A

Inden vi går videre, kan det være nyttigt selv at overveje, hvad du forstår ved "en god oversættelse". Prøv derfor at svare på følgende spørgsmål. Læs og brug gerne citaterne i Bilag 3 til øvelsen.

- 1. Hvad kendetegner en god oversættelse? Giv gerne eksempler.*
- 2. Hvilke kriterier kan man anvende til at vurdere oversættelser i forhold til originalen?*
- 3. Er der forskel på kravene til en oversættelse f.eks. til brug i Oldtidskundskab i gymnasiet, en oversættelse til klassiske filologer og en oversættelse til et bredere publikum?
Karakterisér de tre typer af oversættelse. Hvordan adskiller de sig fra hinanden?*

Øvelser til kapitlet

Lav øvelse 1, 2 og 3 i kapitel 6.

Kapitel 2. Oversættelse som forarmelse eller berigelse?

Det sværeste ved spørgsmålene i Opgave A i forrige kapitel er nok, at der er lige så mange svar, som der er personer til at løse opgaven. Mange faktorer vil sikkert gå igen, men det er faktisk meget svært at blive enige om, hvordan "en god oversættelse" skal defineres. Spørgsmålet er, om "den gode oversættelse" som et entydigt formuleret ideal overhovedet findes.

Er en god oversættelse helt ordret? Og skal den i tråd hermed være "usynlig" i forhold til originalen, forstået således, at den ikke gør opmærksom på sig selv som værk? Eller skal man kunne "fornemme" oversætteren i oversættelsen? Må vedkommende lade sin egen stil skinne igennem? Og kan en god oversættelse på samme tid være meget fri?

De fleste mennesker forholder sig til verdenslitteraturens klassiske værker i oversættelse uden at tænke over, at det er en oversættelse (og dermed en fortolkning af originalen), de sidder med. De føler sig med andre ord i direkte kontakt med værket gennem oversættelsen. Kan dette anvendes som et ideal for oversætteren? Og hvilke kriterier for arbejdet medfører et sådant ideal?

Skal oversætteren på tvetydige og uklare steder i originalteksten gengive det tvetydige og uklare ved originalen, eller skal vedkommende forsøge at forklare det for den moderne læser? Når man har med antikkens litteratur at gøre, vil der optræde mange sådanne uklare steder, ganske enkelt, fordi originalen ligger så langt tilbage i tid i forhold til det moderne publikum. Skal oversætteren indføre en forklarende note, eller skal oversættelsen kunne tale for sig selv?

Oversættelsesteoriens historie er – ikke overraskende – først og fremmest kendetegnet ved mange forskellige måder at definere "en god oversættelse" på (jf. de forskellige citater i Bilag 3), og et af dette hæftes vigtigste pointer er da også, at der ikke findes nogen entydig definition.

Englænderen Theodore Savory har opsummeret de mange selvmodsigelser, man finder inden for såvel oversættelsesteori som -praksis, i følgende 6 modsætningspar.⁶ Opstillingen illustrerer tydeligt problemerne med entydigt at definere "den gode oversættelse" – *ingen oversætter kan på nogen måde honorere de modsatrettede krav:*

1. *En oversættelse skal gengive originalens ord.*
2. *En oversættelse skal gengive originalens indhold.*
3. *En oversættelse skal lyde som en original.*
4. *En oversættelse skal lyde som en oversættelse.*
5. *En oversættelse skal afspejle originalens stil.*
6. *En oversættelse skal være præget af oversætterens stil.*
7. *En oversættelse skal virke samtidig med originalen.*
8. *En oversættelse skal virke samtidig med oversætteren.*
9. *En oversættelse må lægge til og trække fra originalen.*
10. *En oversættelse må under ingen omstændigheder lægge til og trække fra originalen.*
11. *En oversættelse af vers skal være på prosa.*
12. *En oversættelse af vers skal være på vers.*

---

⁶ Oversættelsen fra engelsk (Savory 1969:50) er hentet i Hjørnager 1994:24.

Som læser og kritiker af oversættelser bliver man ikke desto mindre nødt til at opstille en i det mindste relativ ramme for vurderingsarbejdet – vi er nødt til at have en målestok, et sæt retningslinier, for at kunne tale om og beskrive oversættelser. Og det vil vi prøve at opstille i dette hæfte, samtidig med at vi husker på, at "den gode oversættelse" er en uhyre relativ størrelse, fordi vurderingen "god" i så høj grad afhænger af formålet med den pågældende oversættelse.

En første, praktisk retningslinie for en oversætter kunne være: Hvad hedder det på dansk? Eller med andre ord: Hvad ville Ovid have skrevet, hvis han havde været dansker? Oversætterens fortrolighed med såvel kilde- som målsprog understreges med et sådant ideal, og der lægges vægt på, at oversættelsen tilstræber at blive en så nøjagtig gengivelse af originalen som muligt, men inden for de rammer, som det danske sprog opstiller.

Savorys 6 modsætningspar viser i denne forbindelse, hvor svært det er at oversætte – oversættelse af skønlitteratur er et håndværk, som på samme tid grænser op til kunstnerisk arbejde, og oversætteren kan sammenlignes med en udøvende kunstner.⁷ Anvender man denne parallel, bliver det helt tydeligt, at enhver oversættelse i så fald, selv om den tilstræber en så nøjagtig gengivelse som muligt, altid må repræsentere en fortolkning af originalen.

Og dét er netop et af de væsentligste kritikpunkter af oversættelser generelt – at de altid vil udgøre en (nødvendig) fortolkning. Oversætteren kan undervejs gennem oversættelsesprocessens mange valg ikke få alt med i oversættelsen, som derfor altid vil udgøre en *forarmelse* af det originale værk.

Man kan med andre ord ikke oversætte en originaltekst til et andet sprog og samtidig være tro mod den i alle henseender. Et eller andet vil uvægerlig gå tabt undervejs i transformationen. Det er sådanne overvejelser, der får folk til at lære sig et originalsprog, f.eks. dansk for at kunne læse H.C. Andersen eller Kierkegaard, så de kan gå direkte til originalteksten uden den fortolkende mellemmand, som en oversætter jo er.

Dermed udtrykkes et negativt syn på overførslen fra ét sprog til et andet. Forarmelsen kan illustreres f.eks. gennem oversættelsen af grundbegreber eller polysemiske ord (ord med mange betydninger). Hvordan oversættes f.eks. titlen på Oscar Wildes værk *The Importance of Being Earnest* bedst til dansk, så begge betydninger (navn og adjektiv) af "earnest" bevares? Eller bare det danske begreb *hygge*?

Mange klassiske grundbegreber kan være utrolig svære at gengive med et enkelt dansk ord, og ofte må man tage flere danske ord til hjælp for at få alle ordets betydningsnuancer med. De sværeste af disse kulturelle kernebegreber ender vi ofte med slet ikke at oversætte, og i stedet siger vi bare, "virtus" eller "areté", og behandler begreberne som låneord, så vi ikke behøver bruge tid på at lede efter en dækkende dansk oversættelse.⁸ Dét lader sig gøre, fordi vi er i en kontekst, hvor alle andre forstår ordene udmærket uden oversættelse, men oversættes der for et publikum uden for de klassiske fag, er oversætteren nødt til at træffe et valg.

---

⁷ Dette er en af Niels Bruneses pointer og et argument for, at oversætteren ikke kan eller bør være "usynlig" i oversættelsen, jf. Pedersen & Krogh-Hansen 1994:79.

⁸ Se f.eks. Mejers & Tortzens oversættelse af udvalgte Platon-tekster i *Kend dig selv*, Gyldendal 2000.

Et gammelt italiensk ordsprog udtrykker tydeligt den gængse opfattelse af oversættelse som en forarmelse af originalteksten:

traduttore – traditore

En oversættelse heraf til dansk kunne lyde:⁹

fordanskning – forvanskning

Lad os standse op et øjeblik og se på denne oversættelse. Oversættelsen er ikke på det morfologiske og semantiske (indholdsmæssige) plan en fuldstændig korrekt gengivelse af det italienske, hvoraf en arbejds- eller pædagogisk oversættelse kunne være: *oversætter – forræder*. Der er altså ikke tale om en fuldstændig ordret oversættelse, men om en friere gengivelse. Hvorfor har oversætteren valgt netop denne oversættelse?

Et bud kunne være, at ordsprog eller fyndord jo netop er fyndord, fordi de ud over at beskrive et bestemt forhold "ligger godt i munden", dvs. benytter sig af lydmæssige virkemidler som f.eks. rim. De to italienske ord er næsten ens, og den store forskel fremkommer lydmæssigt kun ved udskiftningen af en enkelt vokal, hvorfor indholdet – at der ikke er langt fra at være *oversætter* til *forræder* – netop understreges.

En professionel eller litterær oversættelse skal som nævnt, i modsætning til en pædagogisk oversættelse, helst kunne stå alene, uden originalen som en støtte ved siden af, og i det tilfælde må valget *fordanskning – forvanskning* siges at ramme det italienske ordsprog godt.

Men det er værd at lægge mærke til, at det *ikke* rammer det originale udtryk ved at prøve at gengive det så ordret som muligt i form af en én-til-én-oversættelse, men derimod ved at tage hensyn til udtrykkets fulde kontekst (ordsprog/fyndord, rim osv.), hvorefter denne kontekst er søgt overført på en dansk kontekst.

En god oversættelse prøver med andre ord at få hele konteksten med – den forsøger at trække læserens opmærksomhed væk fra det enkelte ord og over på netop den bredere sammenhæng. Dette er et af de punkter, som kan siges at adskille en professionel oversættelse fra en pædagogisk.

Opgave B

Alligevel vil fortalere for et "negativt" syn på oversættelse med rette kunne hævde, at ikke alt fra det italienske ordsprog er kommet med på dansk. Hvilke forskelle er der ellers på de to ordsprog *traduttore – traditore* og *fordanskning – forvanskning*?

---

⁹ Rasmussen 1995:7

Ét bud kunne være, at mens udtrykket på italiensk er universelt og handler om oversættelse i al almindelighed, gør den danske oversættelse det til et dansk anliggende ved ordet "fordanskning". Originalens sammenligning af en "oversætter" med en "forræder" kan også siges at være mere voldsom, end det udtrykkes på dansk.

Ydermere er der i oversættelsen foretaget et skift fra person- til begrebsbetegnelser. Havde oversætteren villet beholde personbetegnelserne og dermed oversætte tættere på originalen, kunne han have oversat: *fordansker* – *forvansker*, men på den anden side kunne disse to ord måske i højere grad blive misforstået som verber. Som det fremgår, er der altid mange ting at sige om en oversættelse – kunsten er blot at finde de vigtigste frem (mere herom i kapitel 4).

Sprogforskeren Edward Sapir (1884-1939) og dennes elev og samarbejdspartner Benjamin Lee Whorf (1897-1941) kan siges at stå for det eksklusivt negative syn på oversættelse. Faktisk konkluderede de ud fra studier af hopi-indianernes sprog, at det slet ikke er muligt for to repræsentanter for to vidt forskellige sprog at kommunikere med hinanden. Sproget konstituerer vores verden, og sådanne to menneskers verdener er ganske enkelt for forskellige til, at de kan kommunikere indbyrdes. Oversættelse er derfor ifølge dem slet ikke mulig!

Skal man drage en oversættelsesmæssig konklusion heraf, må den blive, at det er umuligt at sige det samme på to (vidt) forskellige sprog. Der har siden været utrolig megen kritik af hypotesen, som understøtter diskussionen om sprogs isolerede status kontra en fællessproglig dybstruktur nede under de forskellige overflader (universelle sprogræk som formuleret af f.eks. Noam Chomsky).

Hvad vi *kan* bruge Sapir-Whorf-hypotesen til, er at se den som et udtryk for, at studierne af andre sprog end de vestlige gør det endnu mere klart, hvor stor en sprog- og kulturkløft *kan* være. En sådan kulturkløft finder vi i høj grad også i forbindelse med oversættelse af antikkens tekster. Selv om vores kultur bygger på de antikke, er vore verdensbilleder meget forskellige. Især kulturelt bestemte begreber (som f.eks. *areté* og *virtus*) kan være svære at overføre til et andet sprog uden omskrivninger og omhyggelige forklaringer.

Sapir-Whorf-hypotesen synes ydermere at se fuldstændig bort fra metasprogligheden, som jo netop sætter os i stand til at udtrykke, hvad der er svært at oversætte. Men igen er vi så tilbage ved den funktionelle oversættelse – måske kan vi godt gøre os forståelige, men pænt dansk bliver det ikke nødvendigvis til. Det bedste modargument mod ideen om uoversættelighed er dog, at vi hver dag gør den til skamme, når vi kommunikerer på tværs af sproggrænser og kulturelle kløfter. Det umulige sker med andre ord hele tiden.

En oversættelse er ikke en nøjagtig gengivelse af originalen, men det betyder ikke, at oversættelse ikke lader sig gøre på trods af tabet af betydningsnuancer, og det endda ofte med stor succes!

Man skal som nævnt blot huske, at "den gode oversættelse" er et relativt begreb, som ikke kan defineres uden for oversættelsens kontekst: "God" for hvem? – Hvem er målgruppen? Og "god" til hvad? – Hvad er formålet? Tænker man en oversættelse ind i denne, vigtige ramme (se også kapitel 3), bliver det muligt at beskrive og forstå oversætterens valg.

Oversættelse som videnskab – eller som akademisk fagområde – er noget forholdsvis nyt, men som fænomen er det meget gammelt. Hver gang en kultur har lært af en anden, har

oversættelse været involveret i mundtlig eller skriftlig form. Oversættelse er i vid forstand basis for kulturudveksling og kan derfor siges at berige både målsproget og den modtagende kultur. En sådan opfattelse anskuer – modsat det ovenfor nævnte negative syn – oversættelse som en *berigelse*.

For de klassiske fags vedkommende er det oplagt at starte med romernes overtagelse af den græske litteratur og kultur. Man skelnede som bekendt ikke nær så skarpt mellem oversættelse, parafrase eller kommenteret gengivelse. Værkerne citeredes oftest efter hukommelsen, hvilket i sig selv udbløder "original"-begrebet en del, men oversat blev der.

Også renæssancens latinske oversættelser af græske værker dannede basis for en kulturel udvikling. Hertil kommer oversættelserne til folkesprogene, hvoraf Luthers bibeloversættelse er et oplagt eksempel.

Tanken er, at noget selvfølgelig går tabt i oversættelsesprocessen, men at der bestemt også vindes noget. På den ene side beriges originalen ved at blive udsat for den fortolkning, oversættelsen udgør. På den anden strækkes målsproget for at kunne udtrykke de nye ideer og begreber, og det beriges således under indflydelse af kildesproget. Den danske litteraturkritiker Erik Skyum-Nielsen ser denne "fremmedhed" som en gave og anskuer oversættelse positivt, nemlig som en nødvendig tværkulturel tilegnelsesproces.¹⁰

Sammen kan anskuelsen af oversættelse som hhv. forarmelse og berigelse ses som yderpunkter på en skala, hvor de fleste selvfølgelig vil forsøge at finde en gylden middelvej. Oversættelse er begge dele – blot kan fokus lægges det ene eller andet sted på skalaen, og yderpunkterne illustrerer ganske godt, hvor forskelligt det samme fænomen faktisk kan opfattes.

Mens nogle vælger at lære sig et fremmedsprog for at læse en klassiker i originaludgaven, forholder andre sig direkte til klassikeren i form af en oversættelse. Og sidstnævnte vil stadig hævde, at det er selve klassikeren, de har læst.

Øvelser til kapitlet

Lav øvelse 4, 5 og 6 i kapitel 6.

Forslag til videre læsning

Bassnett-McGuire 1980:39-75 om oversættelsesteori i et historisk perspektiv

Niels Brunse i Pedersen & Krogh-Hansen 1994:79ff. om oversætteren som litteraturens udøvende kunstner

Jensen 1997 med oversatte kildetekster om oversættelse fra antikken til i dag

Pedersen & Krogh-Hansen 1994:25ff. om Sapir-Whorf-hypotesen

Pedersen & Krogh-Hansen 1994:17-25 med en ultrakort gennemgang af oversættelsehistorie

Pedersen 1987:13-47 kapitel 1 med en gennemgang af oversættelsesteori før 1950, hvis man ønsker en mere detaljeret fremstilling end ovenstående

Savory 1968:49-59 om principperne for oversættelse

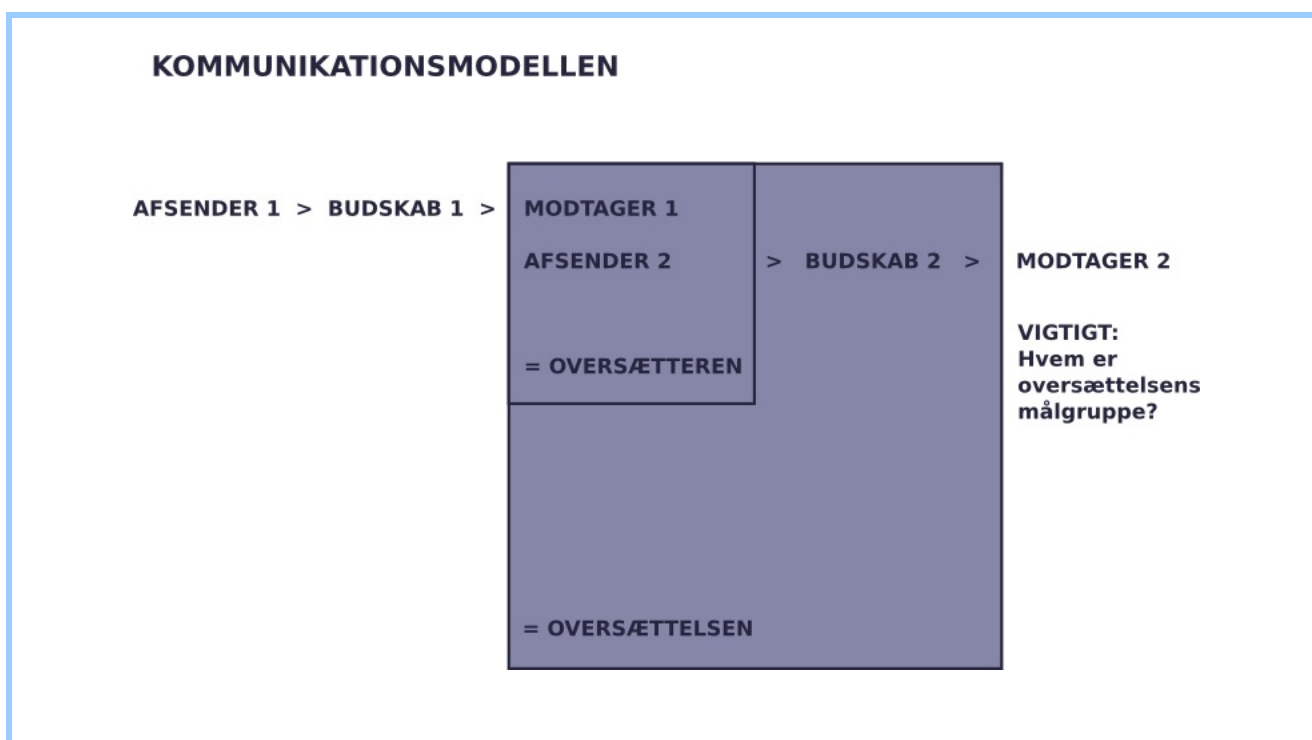
Skyum-Nielsen 1997:51-60 om oversættelse som kulturudveksling og -berigelse og side 61-96 om antik og moderne oversættelsesteori

¹⁰ Se f.eks. Skyum-Nielsen 1997:51.

Kapitel 3. Oversættelse som kommunikation

Et nyttigt redskab i arbejdet med at vurdere oversættelser er den for alle sikkert velkendte kommunikationsmodel (opstillingen: afsender > budskab > modtager). Ifølge den bliver det klart, at oversætterens rolle er dobbelt, i og med at vedkommende både fungerer som modtager af originalteksten og som afsender af den nye tekst, en oversættelse jo kan siges at udgøre. Man kan også formulere det således: Original og oversættelse er på én gang både det samme værk og to forskellige værker.

Med dette in mente kan man opstille følgende udvidede skema, hvor de vandrette rækker 1 og 2 begge repræsenterer de tre trin i kommunikationsprocessen, men for hhv. original (række 1) og oversættelse (række 2). Oversætterten optræder i to roller, både som modtager af originalteksten og afsender af den nye tekst, oversættelsen:

Ud over at illustrere oversætterens to roller sørger modellen på samme tid for, at man husker på vigtigheden af konteksten omkring såvel original som oversættelse. En oversættelse står aldrig alene, men relaterer til en kontekst, som involverer både forholdene omkring originalteksten og kildesproget (periode, kultur, afsenders formål og stil mv.) og omkring oversættelsen og målsproget (målgruppen og dennes forudsætninger, formålet med oversættelsen, sprogbrug, stil mv.).

Som oversætter skal man selv hele kommunikationsprocessen igennem. Og dette gælder også den, der skal vurdere en oversættelse – som oversættelseskritiker skal man igennem præcis den samme proces. Oven i købet må man tage et skridt til, nemlig i form af den

endelige vurdering af oversættelsen, og har man ikke været igennem de forudgående faser, har man ikke nogen basis at foretage vurderingen på.

Vi kan med andre ord ikke vurdere en oversættelse, før vi selv har dannet os en mening om originalen og derefter (i det mindste) forsøgt at gennemskue de valg, oversætteren har truffet. Først derefter bliver det muligt at besvare centrale spørgsmål som: Har oversætteren formået at formidle originalens budskab? Er noget forsvundet i oversættelsen? Er noget kommet til?

Hvis vi skal se på kommunikationsmodellen og de tilknyttede processer fra en ende af, er første skridt selvfølgelig altid at læse originalteksten, forstå og afkode den, såvel sprogligt som indholdsmæssigt. Modtagerrollen spilles i dette tilfælde ikke af et antikt publikum, men af en moderne læser med alle de forståelsesvanskeligheder, denne omstændighed kan medføre.

I første omgang handler det om at forstå originalen på dens egne præmisser og inden for dens egen kontekst, dvs. med det antikke publikum in mente. Dette svarer omtrent til den daglige tekstlæsning. Og det er derfor vigtigt ikke kun at tænke lingvistisk komparativt, når man vurderer en oversættelse, men i høj grad også litterært analytisk. Teksten er jo ikke kun et sprogligt udtryk, som skal analyseres grammatisk – den er et stykke litteratur!

Når originalteksten er afkodet, hvilket i sig selv jo er en fortolkning, skal den oversættes. Oversætteren kommer da til at fungere som afsender i en ny kontekst – han eller hun kan siges at optræde på vegne af den antikke forfatter. Modtager-situationen er nu entydigt fokuseret på et moderne publikum, selv om den oprindelige antikke kontekst med dens antikke modtager også helst skal afspejles i oversættelsen.

Det er så op til oversætteren at formidle originalteksten i en ny sproglig fremstilling med alle de vanskeligheder, en sådan opgave kan indebære – der kan være tale om f.eks. sproglige eller kulturelle barrierer. Alene det faktum, at originalteksten ligger så fjernt fra os i tid, stiller store udfordringer til formidlingen af den til et moderne publikum.

Selv om de antikke kulturer udgør en stor del af vort eget kulturgrundlag, er der mange kulturspecifikke faktorer, som kan være svære at forklare blot gennem oversættelsens formuleringer alene. Hver gang må oversætteren stoppe op og afgøre, hvordan det bedst formidles det pågældende sted i teksten. Og hvert eneste valg har konsekvenser for de andre valg, oversætteren er nødt til at træffe.

Oversættelse er, som vi har set, altid en omformning af én tekst til en anden i et nyt sprogmateriale. Nogle oversættelser kan have ramt originalens ordlyd, stil og indhold bedre end andre, men de vil alle indebære en omformning, i og med at de repræsenterer en fortolkning. I vurderingen af en oversættelse bliver det dermed opgaven, at beskrive denne omformning. Hvad er der sket med originalen? Hvordan fremstår den i sin nye form?

En særlig ting at tage hensyn til er den kulturelle kontekst og dermed den oprindelige modtagers baggrundsviden. De antikke tekster forudsætter en sådan baggrundsviden af deres læser. Denne kan tilegnes i forskellig udstrækning, gennem faget Oldtidskundskab eller via de klassiske studier. Sågar film og skønlitteratur kan i et vist omfang bibringe modtageren viden.

Det er dog ofte tilfældet, at man i undervisningen er nødt til at få en eller flere omstændigheder i teksten forklaret, f.eks. hvis man ikke oversætter kulturspecifikke begreber. Der vil på denne måde optræde mange steder i en antik tekst, som har svært ved at "stå alene" i en oversættelse, især hvis målgruppen er et bredere publikum uden særlig viden om antik kultur.

Opgave C

Prøv at beskrive disse billeder. Hvad foregår der?

Når vi ser et billede af en mand, der letter på hatten i retning af andre, ved vi, at han hilser på dem. Denne gestus er indbygget i vores kulturelle og sociale viden, og vi tænker måske slet ikke nærmere over dens mening, men afkoder den blot umiddelbart. På samme måde vil mange forhold, f.eks. religion og mytologi, som for os udgør særlige fagområder, være selvfølgelige for en antik modtager.

Hvordan ville en romer oversætte den på billederne beskrevne situation, hvis den indgik i en dansk tekst, som skulle oversættes til latin? Ville vedkommende inddrage en beskrivelse af hele hilse-ritualet, eller ville oversættelsen blot beskrive, at en mand hilser på en anden? Hvor meget skal oversætteren tage med, for at den nye modtager bedst forstår teksten? For mange fremmede detaljer kan måske snarere tænkes at forvirre end oplyse. På den anden side kan forklarende noter også virke dræbende i en oversættelse af en skønlitterær tekst.

Erik Skyum-Nielsen skriver rammende:

*... en oversætter kan ikke give et værk en fortid i en anden kultur; han må i stedet tænke på sin læser og dennes situation i den modtagende kultur.*¹¹

Ofte vil sådanne overvejelser ende i forsøget på en hårfin balance fra oversætterens side. Noget kan komme med i oversættelsen, mens andet må udgå i den gode formidlings navn.

¹¹ Skyum-Nielsen 1997:51

Disse valg betinger ofte hinanden hele vejen igennem en tekst, og det er som nævnt en central del af opgaven i oversættelsesvurdering at gennemskue dem, før de kritiseres. Kan en udeladelse af en betydningsnuance være bevidst? Og hvis noget er udeladt – har oversætteren så prøvet at kompensere for udeladelsen?

Det kan selvsagt være utrolig svært at regne ud, hvad oversætteren har tænkt i enhver given situation, men man har pligt til at prøve som led i sin vurdering. Ofte kan det hjælpe at forsøge at argumentere både for og imod en oversættelse, inden man træffer den endelige afgørelse.

Under alle omstændigheder er det godt at medtænke hele kommunikationskonteksten omkring både original og oversættelse og herudfra huske, at oversættelsesprocessen har flere faser og aspekter end blot selve transformationen fra kilde- til målsprog.

Øvelser til kapitlet

Lav øvelse 7 og 8 i kapitel 6.

Forslag til videre læsning

Lundquist 2005:25-50 (kapitel 2) om "Oversættelsen og dens faser"
Rasmussen 1995:6-14 om oversættelse generelt

Kapitel 4. Oversættelsesvurderingens faser og begreber

Formålet med de første 3 kapitler var at opbygge en ramme for selve det praktiske arbejde med oversættelsesvurdering. Vi har set, hvor relativt og kontekstafhængigt et begreb som "den gode oversættelse" er, samt hvor forskelligt synet på oversættelse kan være.

Lige meget hvilket syn man anlægger, vil en oversættelse altid repræsentere en fortolkning af originalteksten, i og med at den bygger på oversætterens subjektive valg og skøn. Oversættelse er med andre ord ikke en anonym proces (hvilket Øvelse 3 med eksempler på maskinoversættelse til fulde burde have vist).

Et nyttigt redskab er kommunikationsmodellen, der sætter oversættelse ind i den så vigtige kontekst og ikke mindst sætter fokus på målgruppen, den centrale faktor i vurderingen af, om en oversættelse er lykkedes.

I dette kapitel vil vi se på nogle nyttige begreber og på, hvordan man helt praktisk kan gribe en oversættelsesvurdering an. En del af begreberne er hentet fra Lita Lundquists bog, der opererer med hhv. 2 overordnede og 7 underordnede oversættelsesstrategier. En tekst inddeler hun desuden i 10 oversættelsesenheder, dvs. de niveauer, man kan tage hensyn til i sin oversættelsesvurdering.¹² Her vil vi dog kun anvende de begreber, der har direkte relevans for den daglige vurderingspraksis i de skriftlige opgaver.

Kilde- eller målsprogsorientering

Lundquists overordnede strategier svarer til oversætterens overordnede valg: Skal oversættelsen være kilde- eller målsprogsorienteret?¹³ Skal den prioritere originalteksten i dennes oprindelige kontekst eller fokusere på modtageren i den nye kontekst? Med andre ord: Hvor tro skal oversætteren være mod originalen? Eller hvor frit skal der oversættes i formidlingens navn? Valget afhænger af mange faktorer, f.eks. målgruppe og genre (i første omgang, hvorvidt det er fag- eller skønlitteratur).

Som nævnt i kapitel 1 er ingen oversættelse helt kilde- eller målsprogsorienteret, men man vil kunne placere forskellige oversættere på en skala, hvor de to overordnede strategier blot kan siges at udgøre yderpunkterne. Selv om denne orientering udgør oversætterens mest overordnede valg, vil det ofte være en ting, man først kan gennemskue til sidst i sin oversættelsesvurdering, fordi det jo er en samlet vurdering af alle detaljerne i teksten, der afgør, hvilken overordnet orientering der er tale om.

Den overordnede strategi kan desuden være svær at gennemskue, hvis der kun er tale om vurdering af kortere stykker tekst – for at få et indtryk er man ofte nødt til at læse længere passager. Men det er ikke desto mindre muligt for ethvert tekststykkets vedkommende at give en vurdering af, hvor bundet eller fri oversættelsen er i forhold til originalen. Ofte er

---

¹² Lundquist benævner strategierne hhv. globale og lokale. Sidstnævnte er baseret på de canadiske forskere Vinays & Darbelnets beskrivelse. En samlet oversigt over Lita Lundquists begreber findes i Bilag 2.

¹³ Den kildesprogsorienterede strategi kalder hun imitativ, og den målsprogsorienterede funktionel. Den imitative oversættelse forsøger at imitere originalen på så mange punkter som muligt, sprog, stil osv., mens den funktionelle i højere grad tager hensyn til den nye kontekst og den nye målgruppe og forsøger at tilpasse teksten til denne, f.eks. via indskudte forklaringer. Jf. Lundquist 2005:37.

det faktisk nemmere at have to oversættelser (ud over sin egen arbejdsoversættelse), som man så kan sammenligne.

Generelt kan det være nyttigt at stille følgende spørgsmål til teksten, når man skal vurdere den som helhed:

Er oversættelsen bundet/tekstnær eller fri?

Er oversættelsen præcis/dækkende eller mangelfuld?

Er oversættelsen forenkende eller forklarende/uddybende?

Redskaber til oversættelsesvurdering

Når man begynder på at skulle vurdere oversættelser, kan det godt virke, som om alt har lige stor betydning. Man kan bruge meget lang tid på bare at beskrive en enkelt sætning, fordi man er grundig og starter fra en ende af på alle niveauer i teksten (se det senere afsnit om analyse-niveauer).

Princippet er godt nok – selvfølgelig læser man det hele grundigt igennem – men øvelsen består i høj grad i at kunne udvælge de for oversættelsesvurderingen interessante forskelle mellem original og oversættelse. Dette må man gerne have for øje allerede i den første gennemlæsning: Ikke alt er lige interessant at bemærke. Og oversættelsesvurderingen omfatter trods alt kun én delopgave blandt flere i de skriftlige opgaver. Det gælder altså om at kunne skrive kort og præcist.

Ligesom det at oversætte er en lang proces, der inkluderer såvel afkodning af originalteksten som omformning af denne til et andet sprog, er oversættelsesvurdering en rejse i oversætterens fodspor i forsøget på at regne ud, hvad vedkommende har tænkt, og hvilke valg han eller hun har foretaget undervejs i processen. Først derefter er man i stand til at vurdere oversættelsen. Man kan på baggrund heraf opstille følgende faste trin i en oversættelsesvurdering:

1. Læsning af originalteksten: afkodning af sprog, indhold og den antikke forfatters hensigt
2. Registrering af forskelle mellem original og oversættelse
3. Beskrivelse af disse forskelle
4. Forsøg på begrundelse af oversætterens valg de pågældende steder
5. Samlet vurdering af oversættelsen i forhold til målgruppen samt som en tekst i sig selv

I det følgende vil trin 2-5 blive gennemgået i rækkefølge (trin 1 omfattes af den daglige tekstlæsning), og undervejs vil relevante begreber blive introduceret.

Trin 2: Registrering af forskelle mellem original og oversættelse

Omformningen fra græsk eller latin til dansk kan beskrives såvel sprogligt som indholdsmæssigt. Første skridt i den egentlige oversættelsesvurdering er at foretage en tilsvarende analyse af oversættelsen, som på trin 1 blev foretaget i forbindelse med originalen.

Som støtte til den indledende del af oversættelsesvurderingen, selve registreringen, kan det være nyttigt at skrive teksten op i følgende skema. Skemaet illustrerer hele registreringsprocessen, men det er først og fremmest resultaterne fra spalte 3, man går ud fra, når man skal begrunde oversætterens valg (trin 4 i vurderingsprocessen).

Sætning eller udtryk fra originalteksten	Den danske oversættelse - Husk at få det hele med!	Eventuelle forskelle (nogle steder vil der være noget at bemærke, andre ikke)
<u>Eks. 1 Catul 85</u> <i>Odi et amo.</i>	<u>Eks. Otto Gelsteds overs.</u> <i>Dybt jeg elsker og hader.</i>	<u>Eks. på forskelle</u> <i>Adv. 'et "dybt" er tilføjet. Står emfatisk på førstepladsen. Verbernes rækkefølge er byttet om.</i>
<i>Quare id faciam, fortasse requiris.</i>	<i>Hvorfor dog? kanhænde du spør mig.</i>	<i>Meget tekstnær oversættelse, som dog forenkler det latinske ved at udelade "id faciam" i den første sætning. Forenklingen betyder dog ikke, at noget af indholdet er forsvundet.</i>
<u>Eks. 2 Catul 85</u> <i>Odi et amo.</i>	<u>Eks. Vilh. Andersens overs.</u> <i>Hader jeg hende, jeg elsker?</i>	<u>Eks. på forskelle</u> <i>2 sidestillede vb. i den latinske HS er blevet til 1 HS med en underordnet rel. LS. Et objekt for verberne, "hende" er tilføjet. Udsagnet er stillet som et spørgsmål. Fortolkende oversættelse. Forklarende. Temmelig fri.</i>

<p><i>Quare id faciam, fortasse requiris.</i></p>	<p><i>Hvorledes dette er muligt?</i></p>	<p><i>Den latinske konstruktion med HS og objekts-LS er blevet til 1 HS, et direkte spørgsmål. Den i 2. pers. tiltalte modtager forsvinder eller ligger nu helt ude i konteksten. F.eks. kunne det være digterens spørgsmål til sig selv. Synsvinkelskift fra personlig til upersonlig konstruktion ("id faciam" > "dette er muligt"). Meget forenklende oversat.</i></p>
---	--	--

Registreringen har således til formål at finde ud af, hvor tæt original og oversættelse ligger på hinanden. For en kildesprogsorienteret oversættelse er dette netop målet, at gengive originalen så ordret som muligt og på samme tid gøre det i et godt dansk. Men omvendt kan kildesproget farve målsproget så kraftigt, at der ikke længere er tale om et pænt dansk. Begge dele er vigtige at have øje for, også selv om der ikke er nogen oplagte forskelle at registrere i spalte 3.

Forskellene i spalte 3 kan siges at repræsentere oversætterens valg i netop de situationer, hvor det (måske) ikke har været muligt at gengive originalteksten fuldstændigt, og det er ofte sådanne steder, som er interessante i den videre vurdering.

Registreringen af forskelle er ikke altid en nem proces. Som regel er det forholdsvist enkelt at identificere en oversættelse af en sætning, nemlig som et stykke tekst, der står mellem to punktummer (medmindre en længere sætning på kildesproget er brudt op i flere kortere på målsproget). Til gengæld kan det være sværere at identificere oversættelser af enkelte ord og udtryk. For oversættelse er langt fra en én-til-én-gengivelse, men ofte vil man være nødt til at bruge flere (eller færre) danske ord for at gengive et udtryk på græsk eller latin.

Derfor er det meget vigtigt at være sikker på, at man har fået identificeret hele gengivelsen af originalteksten, før man registrerer eventuelle forskelle og begynder på den egentlige beskrivelse og oversættelsesvurdering. Lad os tage Catul 85 som eksempel igen:

Eks. 1 *Odi et amo.* > Gelsted: *Dybt jeg elsker og hader.* > "Dybt" hører med til oversættelsen.

Eks. 2 *Quare id faciam ...* > Gelsted: *Hvorfor dog?* > "id faciam" er udeladt.

Trin 3: Beskrivelse af forskelle

Når først forskellene er registreret, skal de beskrives og oversætterens valg begrundes, svarende til trin 3 og 4 i arbejdsprocessen. Denne beskrivelse er sådan set allerede foretaget i forbindelse med registreringen, men nu skal den formuleres så præcist som muligt. Ligesom vi er vant til, at en morfologisk eller syntaktisk analyse skal være præcis, skal også en beskrivelse af forskelle på original og oversættelse formuleres præcist og tydeligt, og derfor er vi nødt til at tage helt nye begreber til hjælp.

At oversætte er nemlig et håndværk. Og det involverer en arbejdsproces, som kan beskrives. Der er ingen tvivl om, at nogle oversættere fra naturens hånd er bedre til at oversætte end andre (de har sans og nemme for håndværket), men oversættelse sker bestemt ikke i kraft af intuition alene.

At beskrive forskellene på original og oversættelse hænger tæt sammen med næste trin i processen, nemlig begrundelsen af de samme forskelle (nærmere beskrevet i afsnittet Trin 4). Når disse trin her i hæftet beskrives særskilt, skyldes det altså mere et forsøg på at fremstille processen skematisk og dermed pædagogisk, end at trinene virkelig *kan* adskilles på denne måde. De forskellige trin hænger selvfølgelig sammen, og man kan ikke arbejde på trin 2 uden på samme tid at tænke på trin 3 og 4.

At beskrive forskellene og begrunde, hvorfor oversætteren har valgt den ene eller anden løsning på et sprogligt problem, kan være svært, især i starten. Men det er noget, der først og fremmest kommer med øvelsen! Hvad en begrundelse angår, må man altid forsøge at give sit bedste bud. Mere kan man ikke forlange i en oversættelsesvurdering – ellers skulle vi jo være tankelæsere.

I de følgende afsnit vil nyttige centrale begreber til beskrivelsen samt de forskellige analyse-niveauer i en oversættelse blive gennemgået. Men først vil termerne *obligatoriske* og *fakultative oversættervalg* blive introduceret.

Obligatoriske og fakultative oversættervalg

En oversætters valg kan opdeles i to hovedgrupper: *obligatoriske* og *fakultative valg*. Når oversætteren ikke kan vælge en anden løsning, fordi "det bare hedder sådan på dansk", er valget obligatorisk. Ting udtrykkes nu engang forskelligt på forskellige sprog. Sådanne valg siger noget om målsprogets beskaffenhed, og de skyldes ofte de mere faste strukturer i sproget som f.eks. grammatikken og faste vendinger. Grammatikken i et sprog ændrer sig kun langsomt, hvilket binder oversætteren mere end på f.eks. det semantiske niveau.

Eks. 1 δοκεῖ μοι = *jeg synes/mener*

Eks. 2 mihi videtur = *jeg synes/mener*

Eks. 3 *te studiosum (esse) dico* = *jeg siger, at du er flittig* (infini > finit konstruktion)

Eks. 4 *nox est* = det er nat (foreløbigt subjekt på dansk)

Er valget udtryk for et mere utvungent valg mellem mange muligheder, kan det derimod karakteriseres som fakultativt, hvorfor det især er de fakultative valg, der siger noget om den pågældende oversætterens "karakter" (og vedkommendes overordnede valg af kilde- eller målsprogsorientering). Sådanne valg optræder især på det semantiske niveau, fordi semantikken nemmere ændrer sig inden for et sprog end grammatikken, og det giver oversætteren friere hænder.

Denne fordeling på tekstniveauer er dog kun en tommelfingerregel – både obligatoriske og fakultative valg kan optræde på alle niveauer i en tekst. Er man i gang med at beskrive en oversætters fakultative valg i en situation, hvor oversættelsen afviger meget fra originalen, er det nyttigt at spørge, om der kan være tale om *et tendentiøst valg*. På den måde får man beskrevet, om valget er "neutralt" eller udtryk for, at oversætterens egen tolkning skinner igennem i oversættelsen (jf. kapitel 1).

Generelt er det også godt at undersøge, om valg har større eller mindre konsekvenser. Hvad betyder det pågældende valg for resten af teksten? Betyder et valg, at der sker en *forskydning* af originalteksten i forhold til oversættelsen? Og i bekræftende fald – en forskydning i retning af hvad? Hvilken virkning giver det? Er valget udtryk for en forenkling, en uddybende forklaring eller måske ligefrem en tildigtning?

Eks. 1 'Servi sunt.' Immo homines.

> "De er jo Slaver", vil man vel indvende. Sig hellere: "De er Mennesker". (Gertz)

Eks. 2 'Servi sunt.' Immo conservi, si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunae.

> "De er Slaver". Nej, de er Medslaver, hvis du da betænker, at der er givet Lykken ganske den samme Raadighed overfor dig og andre Fribaarne som overfor dem. (Gertz)

Eks. 3 Alium ex illis pastorem, alium custodem casae fecit. (implicit subjekt = fortuna)

> En af dem gjorde den til Kvæghyrde, en anden til Vogter af en Barbarhytte. (Gertz)

Alle eksemplerne er fra Senecas 47. brev (se den samlede eksempeltekst i øvelse 9 i kapitel 6).

Oversættelsesstrategier

På det underordnede niveau kan oversætteren vælge mellem forskellige oversættelsesstrategier. Disse strategier er gode at have i tankerne, når man skal beskrive, hvad det er der sker i omformningen fra kilde- til målsprog.¹⁴ På den måde bliver det muligt at sætte ord på omformningen. Der kan sagtens være flere strategier i spil i samme sætning på én gang, hvorfor det igen gælder om at udvælge de mest interessante til sin beskrivelse. De syv strategier er:

- 1) Lån
- 2) Ordret oversættelse
- 3) Ordklasseskift
- 4) Synsvinkelskift
- 5) Ækvivalens
- 6) Meget fri omskrivning
- 7) Tildigting, ofte i form af metrisk fyld i versoversættelser, eller for at forklare noget i originalteksten

Meningen er ikke, at man nu skal finde et navn for hver eneste forskel mellem kilde- og målsprog i sin beskrivelse, men de nævnte begreber er ment som en hjælp til at sætte ord på, hvad der sker, når man ser på omformningen fra original til oversættelse. I det følgende vil de blive introduceret kort.

1. Lån

- omfatter låneord, der overtages direkte fra kildesproget. Det danske sprog har mange sådanne låneord i forvejen (*engel, djævel, social, gymnasium* m.fl.), som kan anvendes uden problemer, især fra latin. De græske ord optræder nærmere i vore fremmedord. Men det kan være svært for det moderne publikum, hvis oversætteren skaber sine egne låneord og på denne måde introducerer begrebet uoversat i målsproget.

Eks. *areté* (ἀρετή), *hoplit* (ὀπλίτης), *peltast* (πελταστής), *virtus, senat(us), kollegium* (*collegium*)

2. Ordret oversættelse

- er en ord-for-ord-oversættelse, hvor målsproget følger kildesprogets opbygning og betydning præcist; jo nærmere beslægtet kilde- og målsprog med deres tilhørende kulturer er, desto nemmere er det at lave en ordret oversættelse, men det er langtfra altid muligt.

---

¹⁴ Strategierne svarer til 6 af Lundquists 7 lokale strategier (se også Bilag 2), men nogle har fået andre navne, så det er nemmere at huske, hvad kategorien omfatter. Hertil kommer en ny kategori: 7. Tildigting.

Eks. 1 *Libenter ex iis qui a te veniunt cognovi familiariter te cum servis tuis vivere: ...* (Seneca Ep. 47.1)

> Det er med Glæde, at jeg af dem, som kommer her over til mig fra dig, har erfaret, at du lever på en venskabelig og fortrolig Fod med dine Slaver. (Gertz)

Eks. 2 ... : *hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet* (Seneca Ep. 47.1 fortsat)

> Dette sømmer sig baade for din Forstandighed og for din Dannelse. (Gertz)

3. Ordklaseskift

- betyder, at én ordklasse på kildesproget erstattes med en anden på målsproget, f.eks. fra substantiv til adjektiv eller adverbium osv.

Eks. 1 Verbum > substantiv

Nescio, sed fieri sentio et excrucior. (Catul 85)

> Ved ikke! Men at det sker føler jeg til min tortur. (Gelsted)

Eks. 2 Adjektiv > præpositionsforbindelse

'*Servi sunt.*' Immo humiles amici. (Seneca Ep. 47.1)

> "De er slaver". Nej, de er Venner af ringe Stand. (Gertz)

Eks. Substantiv > verbum

Variana clade multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit. (Seneca Ep. 47.10)

> Dengang da Varus led sit Nederlag, trykkede Lykken mange Folk af den mest glimrende Herkomst ned i Trældomskaar, Folk, som ved at gøre Krigstjeneste forberedte sig til engang at træde ind i Senatet. (Gertz)

4. Synsvinkelskift

- betyder, at en størrelse skifter grammatisk kategori; der er altså tale om et skift fra én konstruktion til en anden, f.eks. fra aktiv til passiv eller omvendt, positiv-negativ konstruktion, underforstået-ekspliciteret, personlig-upersonlig konstruktion, fra finit til infinit verbalform o.lign.

Eks. Personlig > upersonlig konstruktion

Quare id faciam, fortasse requiris. (Catul 85)

> Hvorledes dette er muligt? (Vilh. Andersen)

Eks. Infinit verbalform (ptc.) > finit verbalform

Variana clade multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit. (Seneca Ep. 47.10)

> Dengang da Varus led sit Nederlag, trykkede Lykken mange Folk af den mest glimrende Herkomst ned i Trældomskaar, Folk, som ved at gøre Krigstjeneste forberedte sig til engang at træde ind i Senatet. (Gertz)

5. Ækvivalens

- betyder, at noget har samme værdi (af latin *aequus* og *valere*), og udtrykket bruges til at betegne, at det samme siges på en anden måde, men med samme virkning på

modtageren. Oversættelsens udtryk er altså et andet end originalens, men det er det samme, der bliver sagt. Oftest er begrebet relevant i forbindelse med oversættelse af faste (idiomatiske) udtryk. Når man er nødt til at spørge sig selv: "Hvad hedder det egentlig på dansk?", er der ofte tale om, at man søger efter et ækvivalent udtryk på målsproget.

Eks. 1: På græsk anvender man talemåden $\gamma\lambda\alpha\tilde{\upsilon}\kappa' \text{ Ἀθήναζε}$ eller $\gamma\lambda\alpha\tilde{\upsilon}\kappa' \text{ εἰς Ἀθήνας}$ *at hente ugle til Athen*. Oversætter vi dette ordret, lyder det mystisk for en moderne læser, men oversætter vi med *at gå over åen efter vand*, giver det straks bedre mening. Liddell-Scott-Jones-ordbogen oversætter tilsvarende med: *carry coals to Newcastle*.

Eks. 2: *Dicet aliquis nunc me vocare ad pilleum servos ...* (Seneca Ep. 47.18)
> *Her vil nu nok en eller anden sige, at jeg hidser Slaverne til Oprør, for at de skal frigøre sig ...* (Gertz) Det latinske udtryk "servos ad pilleum vocare" må vi oversætte med "at tilbyde slaver deres frihed", eller som Gertz en anelse friere, så det passer ind i den aktuelle kontekst. Men egentlig betyder det "at kalde slaverne til filthuen", en særlig hue, som ved forskellige lejligheder blev båret af frie mennesker, med andre ord et tegn på deres frihed. Meningen går tabt for en moderne læser, hvis man oversætter direkte uden på samme tid at forklare skikken.

6. Meget fri omskrivning

- bruges, når det af og til kan være nødvendigt at løsrive sig fuldstændig fra kildesproget og skrive et udtryk helt om for at få meningen (eller måske endda kun noget af den) med på målsproget, f.eks. ved svært forståelig baggrundsviden. Optræder ofte i forklarende oversættelser.

Eks. 1 *'Servi sunt.' Immo conservi, si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunae.* (Seneca Ep. 47.1)

> *"De er Slaver". Nej, de er Medslaver, hvis du da betænker, at der er givet Lykken ganske den samme Raadighed overfor dig og andre Fribaarne som overfor dem.* (Gertz)

Eks. 2 *Quare id faciam, fortasse requiris.* (Catul 85)

> *Hvorledes dette er muligt?* (Vilh. Andersen)

7. Tildigtning

- er i stil med den meget frie omskrivning ofte udtryk for oversætterens ønske om at forklare originalens indhold for en læser uden den nødvendige baggrundsviden, men årsagerne til at skrive noget til kan selvfølgelig være mange. I modsætning til den meget frie omskrivning går oversætteren her ud over, hvad der ligger i originalens udtryk, og digter noget ekstra til. Originalen tilføres dermed noget nyt i oversættelsen.

Eks. 1 *Odi et amo.* (Catul 85)

> *Hader jeg hende, jeg elsker?* (Vilh. Andersen)

Eks. 2 *'Servi sunt.' Immo homines.* (Seneca Ep. 47.1)

> *"De er jo Slaver", vil man vel indvende. Sig hellere: "De er Mennesker".* (Gertz)

Handler det om poesi og metriske oversættelser, må man huske, at det ofte er nødvendigt at digte til for at få versene i oversættelsen til at passe (jf. det senere afsnit om det stilistiske niveau). De metriske hensyn bliver med andre ord yderst bestemmende for oversætterens valg.

Analyse-niveauer i teksten

For at beskrive en oversættelse skal man kunne bevæge sig på forskellige niveauer i teksten og beskrive de ændringer, som har fundet sted i forhold til originalen. Ligesom man til daglig skelner mellem tekstniveauer (som regel mellem det morfologiske og syntaktiske niveau), er det nyttigt hele tiden at holde sig for øje, på hvilket niveau man befinder sig (hvad det er, man er i gang med at beskrive og vurdere):

1. Det morfologiske niveau – de enkelte ord og udtryk
2. Det syntaktiske niveau – sætningsopbygningen
3. Det semantiske niveau – betydningsindholdet i de enkelte ord og udtryk
4. Det stilistiske niveau – form og udtryksmåde
5. Det overordnede, indholdsmæssige niveau – teksten som helhed og dens budskab

Samlet kan man sige, at en tekst udgør summen af de enkelte ord og deres kontekst. Det kan ikke undgås i en vurderingsbeskrivelse, at niveauerne griber ind i hinanden, f.eks. når en beskrivelse af forskelle mellem originalens og oversættelsens sætningsopbygning også får konsekvenser for betydningen, eller betydningsindholdet begrænses af den aktuelle kontekst. Men som et udgangspunkt bør man hele tiden være klar over, hvilket niveau man er i gang med at beskrive. I det følgende beskrives de enkelte niveauer kort, og i Bilag 1 kan du læse et samlet eksempel på en beskrivelse af alle niveauerne:

Det morfologiske niveau

Det morfologiske niveau hænger tæt sammen med det semantiske, og i oversættelsessammenhænge er sidstnævnte ofte en hel del mere relevant. Ikke desto mindre skal analysen af både original og oversættelse selvfølgelig tage udgangspunkt i dette, det laveste niveau, især er den daglige morfologiske analyse jo en vigtig del af arbejdet med teksterne. En oversættelsesstrategi er dog tæt knyttet til det morfologiske niveau, nemlig ordklasseskiftet.

Det syntaktiske niveau

Det syntaktiske niveau er der en hel del mere at sige om. Først og fremmest gælder det igen, at man under registreringen af forskelle også lægger mærke til, hvor tæt op ad kildesproget formuleringerne på målsproget ligger, og bemærker dette i sin analyse ved siden af beskrivelsen af forskellene.

Efterhånden som man bliver fortrolig med de klassiske sprog, lærer man også, på hvilke syntaktiske punkter de er svære at oversætte, fordi konstruktionerne er anderledes end på dansk. Sådanne sproglige steder er oplagte at se på i forbindelse med oversættelsesvurdering, fordi det her bliver muligt at se, hvad oversætteren har valgt at gøre i sådanne mere vanskelige situationer.

Oplagte emner er f.eks. gengivelsen af de mange participier, som karakteriserer latin og især græsk, eller oversættelsen af aspekt eller modus i verbalformerne, med andre ord alle de iøjnefaldende forskelle mellem de klassiske sprog og dansk. Se eksempler på 9 forskellige emner i kapitel 5.

Sidder man f.eks. med en engelsk oversættelse, er det tydeligt, at englænderne anvender participialformerne meget mere, end vi gør på dansk, hvorfor det på engelsk er nemmere at lave ordrette oversættelser af passager præget af participier.

Eks. *Errare humanum est – Det er menneskeligt at fejle* > På dansk indsættes et foreløbigt subjekt, som intet har at gøre med det latinske udtryk. Det er udelukkende en dansk måde at udtrykke sig på. En helt ordret arbejdsoversættelse kunne lyde: *At fejle er menneskeligt.*

Det semantiske niveau

Det semantiske eller leksikalske niveau omhandler ordenes betydningsindhold. Ofte skal enkelte ord eller (faste) udtryk underkastes en semantisk analyse, for at man kan finde frem til deres præcise betydning på kildesproget og dernæst vurdere oversættelsen. Dette kender vi i forvejen fra den daglige tekstlæsning, og her er ordbøgerne en stor hjælp. Også danske udtryk kan underkastes samme undersøgelse, hvorfor det er nyttigt at anvende forskellige danske ordbøger på tilsvarende vis (se forslag i afsnittet "Andre hjælpemidler" i litteraturlisten bagi).

Inden for semantikken arbejder man med et ords denotation (grundbetydning) og konnotation (bibetydning, som har en værdiladning). Sidstnævnte kan der optræde mange af i forbindelse med ét enkelt ord. I den semantiske analyse går man altid ud fra denotationen og arbejder sig videre mod konnotationerne. Disse værdiladninger er vigtige for forståelsen – opgaven består nemlig i at finde ud af, hvad ordet betyder i den aktuelle kontekst. Her er det nødvendigt netop at se på omgivelserne: Hvilken betydningsretning sender de ordet i?

Det kan være nyttigt at give eksempler på oversættelse af faste udtryk og grundbegreber i sin oversættelsesvurdering. En generel analyse af f.eks. et grundbegreb bør starte med at finde grundbetydning og afledte betydninger på originalsproget. Hvad kommer ordet af? Er det f.eks. afledt af et verbum, som kan hjælpe til at forstå grundbetydningen nærmere? Hvad kan det ellers betyde, og vigtigst: Hvad betyder ordet *her*? Argumentér for sidstnævnte ud fra konteksten.

Dernæst skal oversættelsen af ordet underkastes samme undersøgelse på dansk. Hvad betyder ordet generelt? Og hvad betyder det her i denne sammenhæng? Selve oversættelsesvurderingen kommer først på det tredje trin, når man sammenligner de to ord: Afspejles betydningen på kildesproget i oversættelsen? Hvis nej – hvilke

betydningselementer mangler? Og hvilke konsekvenser har det? Er der f.eks. oplysninger, som findes i originalens formulering, og som den moderne læser snydes for i oversættelsen? Ellers digtes der noget til?

Følgende danske eksempel viser, at konnotationerne er lige så vigtige som denotationerne i tekstlæsningen:

Se den lille vovse!
Se den lille køter!

Der er stor forskel på, hvilket af de to værdiladede udtryk man bruger i sin oversættelse. Ofte kan konteksten give et peg om, hvordan man skal oversætte, i det følgende eksempel i kraft af de tilknyttede adjektiver:¹⁵

Se den søde vovse!
Se den ækle køter!

Eller hvad betyder det for opfattelsen på dansk, hvis man gengiver *Olympen* med *Himlens Amalienborg*? *Hades* med *Helvede* eller *daimon* med *dæmon*? Hvilken baggrundsviden forudsætter man af den moderne læser, som antikkens publikum ikke besidder, og som dermed heller ikke ligger i betydningen på kildesproget?

En særlig udfordring findes med de polysemiske ord (ord med mange betydninger). Her er det virkelig vigtigt at finde frem til betydningen i netop den pågældende kontekst. Ofte kan man være nødt til at løbe alle betydningerne igennem i ordbogen, inden man fortolker ordet i konteksten. Men igen skal man starte med grundbetydningen, gerne ved at se på ordets etymologi (hvilken grundstamme det kommer af).

Man kan også skrive alle betydningselementer i ordet ned, hvis man ønsker et overblik. Dette kaldes en sem-analyse, fordi man analyserer ordets enkelte betydningsbestanddele (semer):

Eks.

Kvinde = menneske + hunkøn

Mand = menneske + hankøn

Kone = menneske + hunkøn + gift

Ægtemand = menneske + hankøn + gift

Dame = menneske + hunkøn + fornem

Kone = menneske + hunkøn + gift (evt. i nedsættende betydning: at være konet)

Kvindemenneske = menneske + hunkøn + nedsættende

Herre = menneske + hankøn + fornem

Mandsperson = menneske + hankøn + nedsættende

Mandfolk = menneske + hankøn + mandig

Græske eks.

γυνή = menneske + hunkøn

παρθένος = menneske + hunkøn + ung + giftefærdig

Alt afhængig af konteksten (fokus enten på afvisningen af hankøn, f.eks. i beskrivelsen af Athenas kyskhed, eller blot i betydningen en ung pige), kan man vælge at oversætte enten med "jomfru" eller "ung kvinde".

---

¹⁵ Eksemplet er hentet fra Pedersen & Krogh-Hansen 1994:29 og udvidet.

γρᾶῦς = menneske + hunkøn + gammel

Latinske eks.

Homo = menneske + hankøn

Puer = menneske + hankøn + ung

Iuvenis = menneske + hankøn (eller hunkøn) + yngling

Senex = menneske + hankøn + gammel

Man kan nemlig langt fra altid være sikker på, at ét dansk ord formår at dække alle betydningsnuancer (semer) i ét græsk eller latinsk. Ofte må en oversætter tage flere ord til hjælp. Det kan måske ligefrem være nødvendigt at tilføje en forklarende note eller omtale fænomenet i en kommentar et andet sted i oversættelsen.

Eks. 1 ἀγοράζω = *at gå på torvet (for at handle), at drive handel*

Eks. 2 *servos ad pilleum vocare = at tilbyde slaver deres frihed (kalde slaver til filthuen)*

Det stilistiske niveau (og lidt om poesi)

Det stilistiske niveau vil ikke blive gennemgået grundigt her, da det i høj grad hører til den daglige tekstlæsning. Her skal det blot påpeges, at man skal huske også at tage sprogtone og stil i betragtning, når man vurderer en litterær oversættelse, da tekstens udtryk er uhyre vigtigt i tolkningen af værket.

Hvilken sprogtone finder man i hhv. original og oversættelse? Stemmer de overens? I denne sammenhæng kan det være meget nyttigt at forsøge at "glemme" originalen en stund og så læse oversættelsen alene, som en tekst, der skal hvile i sig selv. Kan den stå alene? Virker den som et stykke litteratur?

Især i poesi er der meget at bemærke til formen. Metriske oversættelser er ikke behandlet særlig indgående i dette hæfte, men for den græske og danske heksameterdigtnings vedkommende kan der henvises til Kai Møller Niensens meget fine behandling (se litteraturlisten bagi).

Det er vigtigt at forstå, hvor meget den metriske form betyder for oversætterens valg, når denne vælger at oversætte metrisk. For det første er det måske et andet og for den moderne målgruppe mere velkendt metrum, der oversættes til, netop af hensyn til læserens mulighed for genkendelse. Eller det kan være af hensyn til det danske sprog, at der vælges et andet metrum, som passer bedre til sproget. Det er derfor ikke et udtryk for mangel på evner, at oversætteren måske anvender et andet versemål.

For det andet optræder nu pludselig "metriske hensyn" i overvejelserne. Alt afhængig af, hvor dygtig en oversætter er til at oversætte metrisk, kan det have større eller mindre betydning, men de fleste vil nok føle det som en væsentlig begrænsning af valgmulighederne at skulle holde sig inden for et metrum. Dette betyder, at metriske oversættelser ofte vil være meget friere end en prosaoversættelse af samme originaltekst, hvilket man i sin oversættelsesvurdering skal være opmærksom på.

Man ser også ofte, at en oversætter "fylder pladsen i metrum ud" med ord, som ikke direkte optræder i originalen. Vi har her at gøre med, hvad man kunne kalde *metrisk fyld*

(punkt 7 på listen over oversættelsesstrategier (tildigtning)). Alle disse afvigelser fra originalen er ikke nødvendigvis tegn på selvvalgt frihed i forhold til originalteksten, men kan snarere karakteriseres som uomgængelige arbejdsvilkår, når man oversætter metrisk – i hvert fald vilkår, som kan give en oversætter store udfordringer.

Lad os igen tage Catul 85 som eksempel. Digtet er skrevet på elegisk versemål, et metrum, som begge oversættelser bibeholder (første stavelse i hver fod er markeret med fed i teksten, og de latinske elisioner med en understregning). Med metrikken in mente bliver nogle af oversætternes valg nemmere at gennemskue, for hvordan skal man passe det ordrette "**Jeg hader og elsker**" ind i starten af et heksameter? Begge oversættere har også valgt den samme måde at begynde pentameteret i vers 2 på. To eksempler på muligt metrisk fyld er markeret med blå.

*Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.*

Otto Gelsted:

*Dybt jeg elsker og hader. Hvorfor dog? kanhænde du spør mig.
Ved ikke! Men at det sker føler jeg til min tortur.*

Vilhelm Andersen:

*Hader jeg hende, jeg elsker? Hvorledes dette er muligt?
Ved ikke. Men at det er, føler – nej, sprænges jeg ved.*

Det indholdsmæssige niveau

Som beskrevet i kapitel 3 udgør den til de antikke tekster knyttede baggrundsviden en særlig problematik, når man oversætter. Det er derfor vigtigt at have øje for, hvordan oversætteren har valgt at håndtere denne kløft mellem den oprindelige og den modtagende kultur. Ofte kan det være nødvendigt at vælge oplysninger fra for ikke at forvirre den moderne læser for meget. Dette er også et valg.

Andre gange kan valget bestå i at forsøge at smugle de ekstra oplysninger med ind i sin oversættelse, enten i selve teksten eller i form af en note. Det er derfor vigtigt at undersøge, om oversætteren har prøvet at oplyse målgruppen på den ene eller anden måde.

Med alle disse nye begreber til rådighed er vi nu klar til at beskrive oversættelsers forhold til originalteksten. Se Bilag 1 for et samlet eksempel.

Trin 4: Begrundelse af oversætterens valg

Som vi så i afsnittet om obligatoriske og fakultative oversættelsesvalg, er det en vigtig del af oversættelsesvurderingen at forsøge at begrunde disse valg. Som en hjælp kan man stille følgende spørgsmål:

Hvordan har oversætteren fortolket originalteksten? Er du enig?
Hvorfor har oversætteren valgt netop denne oversættelse?

Lad os igen tage Catul 85 som eksempel, idet vi ser bort fra, at forskellene udelukkende kunne skyldes metriske hensyn (man kan jo ikke bare fyld hvad som helst i "hullerne" i et vers):

Originalteksten	Otto Gelsted	Vilh. Andersen
<p><i>Odi et amo.</i></p> <p>> Helt generelt udsagn uden kvalificerende adverbier eller nærmere specificerende pronominer, hvilket gør fortolkningen bred. Betydningen i konteksten afhænger i høj grad af, hvad der kommer efter i de næste sætninger, samt af den overordnede kontekst (Lesbia og bruddet med hende).</p>	<p><i>Dybt jeg elsker og hader.</i></p> <p>> Gelsted ønsker muligvis at give udsagnet ekstra emfase ved at tilføje adverbiet "dybt".</p>	<p><i>Hader jeg hende, jeg elsker?</i></p> <p>> Andersen ønsker muligvis at forklare indholdet af den latinske sætning nærmere, dvs. inddrage den overordnede kontekst direkte i oversættelsen. Men på samme tid indsnævrer det betydningsindholdet, og oversætteren overlader dermed mindre til læserens egen fortolkning end originalen.</p>

Det kan ydermere allerede her være nyttigt at overveje:

Hvem er målgruppen?

Hvad er oversætterens formål med oversættelsen?

Trin 5: Den endelige oversættelsesvurdering

Til sidst skal alle tråde samles, og den endelige oversættelsesvurdering formuleres. Dette punkt er egentlig blot en opsummering af hele den forudgående undersøgelse og beskrivelse, og man kan stille følgende spørgsmål til oversættelsen:

Hvem er målgruppen, og hvad er formålet med oversættelsen?

Hvad er oversætterens overordnede oversættelsesstrategi?

Har oversætteren formået at formidle originalens budskab til sin målgruppe?

Er oversættelsen et stykke litteratur? Eller sagt med andre ord: Kan den fungere som et værk i sig selv?

Det kan hjælpe en forståelse på vej at læse en eller flere beskrivelser fra oversætteren selv, f.eks. i oversættelsens forord, et efterskrift eller en note. Se også på oversættelsens fysiske fremtoning: Er den forsynet med billeder, noter, forklarende forord? Alt dette siger noget om, hvem målet og målgruppen kan være.

Har oversætteren nået sit mål? Hvis ja – hvordan? Og hvis nej – hvorfor ikke?

Dette sidste punkt er svært at have med i en eksamensopgave, hvorfor oversættelsesvurdering i sådanne tilfælde ofte vil stoppe naturligt ved trin 4. Men til hverdag er trin 5 vigtigt at have med i sine generelle overvejelser om, hvordan man ønsker at bruge oversættelser.

Øvelser til kapitlet

Lav øvelse 9 og 10 i kapitel 6.

Forslag til videre læsning

Lundquist 2005:37-43 om de 2 globale strategier

Lundquist 2005:44-49 om de 7 lokale strategier

Lundquist 2005:9-23 om de 10 oversættelsesenheder

Pedersen & Krogh-Hansen 1994:79-92 om kompensation (mange gode engelske eks. af oversætter Niels Brunse)

Kapitel 5. Eksempler til at komme i gang

Dette kapitel giver en række eksempler på, hvilke punkter det er oplagt at undersøge i en oversættelsesvurdering an. Ved at sætte fokus på forskellige sproglige fænomener, hvor de klassiske sprog adskiller sig fra dansk, kan man hurtigt lære at finde de mere "spændende" steder til sin oversættelsesvurdering. Eksemplerne er opdelt i følgende ni temaer. Læs eksemplerne og diskutér dem på holdet. Alle henvisninger i *Cambridge Latin Course* (CLC) er til stage, side og linie.¹⁶

1. Den mere enkle ordrette oversættelse
2. Oversættelse af idiomatiske udtryk, sammensatte udtryk, kulturspecifikke udtryk
3. Genitiver oversat med præpositionsforbindelser o.a.
4. Foreløbigt subjekt på dansk
5. Diateseskift (synsvinkelskift)
6. Sætningssyntaks: hoved- og ledsætninger
7. Sætningssyntaks: infinitte konstruktioner, herunder brugen af participier
8. Oversættelse af aspekt
9. En smule stilistik

1. Den mere enkle ordrette oversættelse

Dette tema dækker oversættelse af de mere uproblematisk glosse. Først finder man grundbetydningen (der hænger sammen med ordets etymologi), hvorefter man må afgøre, om det er denne eller evt. afvigende betydninger, der optræder i teksten. For at afgøre dette må man se på konteksten.

29,4,4 *divites* = rige, rigmænd

Anden eller afvigende betydning, som bestemmes ud fra konteksten:

29,4,8 *in insulis* = i etageejendommene (grundbetydningen af *insula* er ø)

29,4,10 *vitam agebant* = levede deres liv (egentlig førte deres liv – af ago)

29,5,13 *fabri labore confecti* = håndværkerne, udmattede af arbejdet el. anstrengelsen

29,6,3 *fortunam* = lykke, ulykke, skæbne

29,6,5 *liberi* = børn

---

¹⁶ Indtil videre kun stage 29, men eksempelsamlingen vil blive udvidet.

2. Oversættelse af idiomatiske udtryk, sammensatte udtryk, kulturspecifikke udtryk

Ofte kan ét ord på latin ikke gengives med ét tilsvarende på dansk, men oversætteren må bruge flere. I sådanne tilfælde kan det være svært at lokalisere originaludtrykket i oversættelsen, og det er derfor nødvendigt at kigge grundigt efter, når man skal gengive oversættelsen. Måske har oversætteren ikke kunnet få det hele med og har valgt at kompensere for den manglende betydning et andet sted i sin oversættelse.

De kulturspecifikke udtryk kræver ofte stor omskrivning, for hvordan skal man ellers sikre sig, at den moderne læser forstår teksten? I det hele taget er det en stor diskussion, hvor forklarende en oversættelse skal være. Hvor meget baggrundsviden skal oversætteren forsøge at inkorporere i sin oversættelse? Skal han skrive noter til teksten? Eller en forklarende indledning? Eller skal han lade teksten stå så ubearbejdet som muligt og overlade hele afkodningsarbejdet til læseren selv?

Idiomatiske (faste) udtryk

29,4,5f *vinum optimum* = den bedste vin eller fremragende vin

29,4,8 *in altis insulis* = i de høje etageejendomme (*altus* betyder høj eller dyb)

29,6,7f *in rebus adversis* = i modgang

29,6,3f *altera ... altera* = den ene ... den anden

29,6,4f *altera matrona triginta annos natu* = en gift kvinde på tredive år

Kulturspecifikke udtryk

29,4,5 *a servis* = af slaver

29,4,6 *citharoedis* = citharspillere

29,4,10 *patronos* = beskyttere

29,4,1 *Quintus Haterius Latronianus*

29,5,13 *horam primam* = kl. 6-7

29,7,21 *Beelzebub* = djævel, satan

Låneord

29,4,14 *polypaston* = kran (græsk låneord)

3. Genitiver oversat med præpositionsforbindelser o.a.

Oversættelse af genitiv kan være svært i begyndelsen, fordi denne kasus bruges på så mange flere måder på græsk og latin end på dansk. Tilsvarende kan det være svært at

lokalisere genitiver i oversættelserne. Tit kan man med fordel oversætte med et "af" og så ordet i genitiv.

29,4,8 *magister fabrorum* = *lederen af håndværkerne (håndværkernes leder)*

29,4,11 *marmoris massae* = *marmorblokke / blokke af marmor*

29,6,2 *superstites eorum* = *overlevende af dem ...*

4. Foreløbigt subjekt på dansk

Dansk benytter sig meget ofte af et foreløbigt subjekt, og det er en udpræget begynderfejl at søge at overføre denne konstruktion til græsk eller latin, hvor den ikke findes. At foreløbigt subjekt benyttes i danske oversættelser, er udelukkende udtryk for, at sådan hedder det på dansk.

29,4,1 *nox erat* = det var nat

29,4,2 *Romae tamen nulla erat quies* = i Rom var der dog ingen hvile

29,5,14 *paulisper urbs silebat* = for en kort tid blev der stille i byen (egtl. blev byen stille)

5. Ordklasseskift og synsvinkelskift, herunder diateseskift

Ordklasse- og synsvinkelskift dækker over hhv. skift i ordklasse og skift i grammatisk kategori (skift fra én konstruktion til en anden). Sidstnævnte omfatter f.eks. skift fra negativ til positiv udtryksmåde, fra personlig til upersonlig konstruktion eller omvendt. Skift i diatese (fra aktiv til passiv eller omvendt) er også meget almindeligt i oversættelser, hvilket ofte hænger sammen med faste udtryk på hhv. kilde- og målsprog. De deponente verber er et helt fast eksempel på dette, hvor deres verbalhandling oven i købet også på kildesproget opfattes som aktiv, hvilket vil sige, at synsvinkelskiftet for sådanne verbers vedkommende sker allerede her.

29,5,14 *paulisper urbs silebat* = for en kort tid blev der stille i byen (egtl. blev byen stille)

29,6,9 *mater filium amplexa* = da moderen havde omfavnet sin søn

6. Sætningssyntaks: hoved- og ledsætninger

Ligesom det er vigtigt at se på sætningssyntaksen i originalteksten og foretage en analyse af denne, bør man altid i sin oversættelsesvurdering undersøge, hvor tæt oversætteren følger originalens syntaks. Og eventuelle afvigelser skal beskrives og begrundes.

29,6,12f *Simon matrem rogavit, quo modo periisset pater* = *Simon spurgte sin mor, på hvilken måde hans far var død*

7. Sætningssyntaks: infinitte konstruktioner, herunder brugen af participier

Både græsk og latin benytter i stort omfang infinitte konstruktioner, f.eks. akkusativ med infinitiv og absolut genitiv (græsk) / ablativ (latin). På dansk har vi enkelte akkusativ med infinitiv-konstruktioner: f.eks. *Jeg så bilen køre mod afgrunden*. Men i langt de fleste tilfælde må vi omskrive sådanne infinitte konstruktioner.

I og med at de infinitte verbalformer udgør underordnede verbalhandlinger i forhold til sætningens verballed, kan de passende gengives med ledsætninger, f.eks. *Jeg så, at bilen kørte mod afgrunden*.

Ledsætningens ledfunktion i den overordnede sætningssyntaks skal være den samme som den infinitte konstruktion, dvs. at akk. m. inf., der står som objekt, skal gengives med en objektsledsætning, mens en absolut ablativ, der står som adverbialled, skal oversættes med en adverbial ledsætning. Også de konjunkte participier gengives ofte med en adverbial ledsætning.

29,5,15 *rediens domum per forum* = *mens han gik hjem over forum / på vej hjem over forum*

29,6,9 *mater filium amplexa* = *da moderen havde omfavnet sin søn*

29,6,12 *commotus* = *bevæget, påvirket*

29,7,26 *duce Eleazaro* = *under ledelse af Eleazar*

8. Oversættelse af aspekt

Aspekt er vanskeligt at få med på dansk, da der ikke er fokus herpå i det danske sprog. I stedet er dansk tempus-orienteret, idet alle verber i en sætning skal placeres på en tidslinie. Derimod er især græsk, men også i høj grad latin, optaget af, hvordan verbalhandlingen anskues (aspekt betyder "synsvinkel"). Er den afsluttet (på latin perfektiv)? Eller uafsluttet (på latin imperfektiv)?

Denne forskel på sprogene indebærer, at det langt fra altid er muligt at gengive aspektet på dansk. Kun hvor det giver en særlig betydning i verbet, kommer det med. Hold dog alligevel altid øje med, hvordan aspekt er gengivet i oversættelserne. Dansk *kan* faktisk omskrive, så det kommer med, f.eks. *Jeg gik rundt og sang en sang* eller *Jeg var i færd med at synge en sang* (imperfektiv) over for *Jeg sang en sang* (perfektiv).

En særlig gruppe af verber optræder i perfektiv, men oversættes med imperfektiv, f.eks. *cognovi* = *jeg ved* (egtl. *jeg har lært at kende*). Det er ikke selve verbalhandlingen, men dens resultat, der oversættes.

29,4,1 *nox erat = det var nat*

29,4,20 *oderat = hadede* (egentlig perfektiv præteritum)

9. En smule stilistik

Når man vurderer en oversættelse, er det godt at have øje for tekstens stilistiske træk. En dygtig oversætter tager ikke blot hensyn til ordene og meningsenhederne, men også til tekstens stilistiske udtryk under omformningen til målsproget.

29,4,4 *magnis in domibus = i de store huse*

29,6,13 *periisset pater = ... på hvilken måde hans far var død*

Kapitel 6. Øvelser

Øvelser til kapitel 1

1. Lav to skriftlige oversættelser til dansk af ca. 5 linier af en græsk eller latinsk tekst:

- 1) Den første oversættelse skal være så tekstnær som muligt (en arbejdsoversættelse).
- 2) Den anden oversættelse skal være på et så pænt dansk som muligt (en færdig oversættelse, som andre skal kunne læse og forstå uden at have originalteksten ved siden af).

Find forskelle i de to oversættelser.

Hvad måtte du gøre for at få din arbejdsoversættelse omformet til pænt dansk? Hvilke ord og udtryk i originalteksten var svære at oversætte? Hvorfor? Hvad var problemet?

2. Sammenlign Otto Gelsteds og Vilhelm Andersens oversættelser af Catul 85 i kap. 1. Hvordan er de forskellige? Hvilken oversættelse er mest tekstnær i forhold til den latinske original?

Sammenlign også med følgende oversættelse af Axel Juel.¹⁷ Prøv at beskrive, hvordan den adskiller sig fra de to første? Og prøv for hver dansk sætning at lokalisere de latinske ord, som oversættelsen gengiver.

*Jeg hader og elsker –
Hvordan er det muligt
at hade og elske,
Du spørger maaske.
Jeg fatter det ikke,
men véd, at det hænger
min Sjæl og mit Legem
med martrende Vé.*

3. Gå ind på Syddansk Universitets VISL-hjemmeside (Visual Interactive Syntax Learning) på adressen <http://visl.dk/trs/?pair=da-en> og prøv at generere forskellige eksempler på maskinoversættelse fra dansk til engelsk. Prøv også at skrive litterære citater ind. Hvordan bliver oversættelserne?

En maskinoversættelse til engelsk af Vilhelm Andersens gengivelse af Catul 85 (citeret i kap. 1) lyder:

*Do I hate her, I do love?
How this is possible?*

---

¹⁷ Side 42 i *Catul's kærlighed og had ved Axel Juel*, Gyldendalske Boghandels smaa Digtsamlinger, Kbh. 1937

*Do not know.
But that it is, doesn't feel - no, I burst at.*

Det følgende er et eksempel på, hvordan et dansk digt af Erwin Neutzsky-Wulff (fra romanen *RUM*) ser ud i samme oversættelsesprogram:

*For elskende er natten gjort
at hvile i hinandens arme,
den altid synes dem for kort,
det søde mulm, den trygge varme.*

*Men om du ensom går til ro,
det skal du ikke græde over,
for du og natten er dog to,
hun synger for dig, til du sover.*

... bliver til:

*Because loving are the night done to rest in each other's arms, it always thinks them too
shortly, the sweet gloom, the safe heat.*

*But whether you lonely go to bed, it you mustn't weep over, because you and the night are
however two, she sings for you, until you sleep.*

Ja, poesi er det ikke længere! Kan det kaldes en oversættelse?

Øvelser til kapitel 2

4. Hvad betyder ordet "oversættelse"? Hvad kommer det af? Du kan finde hjælp i *Nudansk ordbog*. Hvad med det engelske "translation"? Og det franske "traduction"?

5. Det kan være svært at kende forskel på ord inden for samme betydningsfelt (man taler også om isotopier – familier af ord med samme overordnede betydning). Hvad er forskellen mellem følgende danske ord? På internet-adressen www.chresteria.dk > Undervisning > Oversættelsesvurdering kan du finde et udfyldningsark til denne øvelse.¹⁸

STOLPE – STANG – PÆL
SKELE – SKULE – SKÆVE – SKOTTE

6. Lav en etymologisk analyse af ordene μοῖρα og τύχη på græsk og/eller *fortuna* og *fatum* på latin. Hvad er ordenes grundbetydninger? Hvad kommer ordene af (kan de f.eks. afledes af verber, du kender)?

---

¹⁸ Øvelsen er udlånt af Ivar Gjørup fra hans undervisning i Oversættelsesvurdering på Aarhus Universitet.

- a. Undersøg deres etymologi og beskriv deres betydning.
- b. Hvordan ville du selv oversætte begreberne?
- c. Gør det samme med to andre udtryk efter eget valg.
- d. Find selv begreber på græsk og/eller latin, som kan være svære at oversætte.
- e. Sammenlign Gertz' oversættelse af begrebet *fortuna* i følgende to stykker af Seneca, brev 47, afsnit 1 og 10:

1.) 'Servi sunt.' Immo conservi, si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunae.

> "De er Slaver". Nej, de er Medslaver, hvis du da betænker, at der er givet Lykken ganske den samme Raadighed overfor dig og andre Fribaarne som overfor dem.

10.) Variāna clade multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custodem casae fecit. Contemne nunc eius fortunae hominem in quam transire dum contemnis potes.

> Dengang da Varus led sit Nederlag, trykkede Lykken mange Folk af den mest glimrende Herkomst ned i Trældomskaar, Folk, som ved at gøre Krigstjeneste forberedte sig til engang at træde ind i Senatet; en af dem gjorde den til Kvæghyrde, en anden til Vogter af en Barbarhytte: gaa saa nu hen og foragt et Menneske, der er i den Stilling, som du selv muligvis kan komme til at gaa over i, alt imens du foragter den!

Øvelser til kapitel 3

7. Gå tilbage til din besvarelse af Opgave A i hæftets kap. 1. Er der nogen af dine svar, du vil revidere efter at have læst kapitel 2 og 3? Lav øvelsen igen.
8. Udvælg dig en klassisk tekst og forestil dig, at du skal oversætte den for en bestemt målgruppe. Hvem er målgruppen? Hvilket formål har du med oversættelsen? Hvordan vil du forsøge at tilpasse oversættelsen af teksten til målgruppens behov?

Øvelser til kapitel 4

9. Giv en oversættelsesvurdering af Gertz' oversættelse af Seneca, brev 47 afsnit 1,10,18. Øvelsen kan laves samlet på klassen. Uddragene er brugt som eksempel materiale i kapitel 4. Lav en samlet oversættelsesvurdering af Gertz' oversættelse. Som eksempel på en arbejdsoversættelse finder du til sidst en udgave fra forlaget Alati.

Hvordan adskiller de to oversættelser sig fra hinanden? I en oversættelsesvurdering er det tydeligt, hvilken oversættelse af de to (den litterære oversættelse og arbejdsoversættelsen) der er mest fri i forhold til originalen! Men gør det den litterære oversættelse til en dårlig oversættelse? Hvilken ville du vælge, hvis du skulle læse brevet

på dansk? Spørgsmålet er, om ikke den citerede arbejdsoversættelse ligefrem er så tæt på det latinske, at den ingen mening giver på dansk?!

Seneca, brev 47 (5. bog, brev 6) citeret efter Oxford-udgaven, Reynolds 1965:

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM

1.) Libenter ex iis qui a te veniunt cognovi familiariter te cum servis tuis vivere: hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. 'Servi sunt.' Immo homines. 'Servi sunt.' Immo contubernaes. 'Servi sunt.' Immo humiles amici. 'Servi sunt.' Immo conservi, si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunae.

10.) Vis tu cogitare istum quem servum tuum vocas ex isdem seminibus ortum eodem frui caelo, aequae spirare, aequae vivere, aequae mori! tam tu illum videre ingenuum potes quam ille te servum. Variaria clade multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custodem casae fecit. Contemne nunc eius fortunae hominem in quam transire dum contemnis potes.

18.) Dicet aliquis nunc me vocare ad pilleum servos et dominos de fastigio suo deicere, quod dixi, 'colant potius dominum quam timeant'.

M.Cl. Gertz, 1927:

1.) Det er med Glæde, at jeg af dem, som kommer her over til mig fra dig, har erfaret, at du lever på en venskabelig og fortrolig Fod med dine Slaver. Dette sømmer sig baade for din Forstandighed og for din Dannelselse. "De er jo Slaver", vil man vel indvende. Sig hellere: "De er Mennesker". – "De er Slaver". Nej, de er Husfæller. – "De er slaver". Nej, de er Venner af ringe Stand. – "De er Slaver". Nej, de er Medslaver, hvis du da betænker, at der er givet Lykken ganske den samme Raadighed overfor dig og andre Fribaarne som overfor dem.

10.) Tænk du derfor paa, at den, hvem du kalder din Slave, er oprunden af de samme Sædfim som du selv, nyder den selvsamme Luft, aander lige saa fuldt som du selv, lever som du, dør som du! Han kan lige saa godt opleve at se dig som Slave, som du kan opleve at se ham som fri Mand. Dengang da Varus led sit Nederlag, trykkede Lykken mange Folk af den mest glimrende Herkomst ned i Trældomskaar, Folk, som ved at gøre Krigstjeneste forberedte sig til engang at træde ind i Senatet; en af dem gjorde den til Kvæghyrde, en anden til Vogter af en Barbarhytte: gaa saa nu hen og foragt et Menneske, der er i den Stilling, som du selv muligvis kan komme til at gaa over i, alt imens du foragter den!

18.) Her vil nu nok en eller anden sige, at jeg hidser Slaverne til Oprør, for at de skal frigøre sig, og at jeg styrter Herrerne ned fra deres Magtstillings høje Tinde, fordi jeg har sagt: "lad dem hellere ære og elske deres Herre end frygte ham."

Arbejdsoversættelse, Forlaget Alati (hæfte nr. 26B):

Seneca (sender) hilsen til sin Lucilius!

1.) Jeg har med glæde (egl. gerne) erfaret af dem, som kommer fra dig, at du lever på en fortrolig fod (egl. fortroligt) med dine slaver. Dette sømmer sig for din klogskab, dette (sømmer sig) for din dannelse. "De er slaver." – Ja, men mennesker! – "De er slaver." – Ja, men husfæller! – "De er slaver." Ja, men venner af lavere stand (humiles)! – "De er slaver." – Ja, men medslaver, hvis man (egl. du) tænkte sig, at den samme grad af lykke var til salg til begge parter (meningen: hvis din lykke ikke havde været bedre end deres, havde både du og de været slaver).

10.) Vil du tænke (på), at han, som du kalder din slave, er opstået af samme sæd (egl. plur.), ånder den samme luft (egl. nyder den samme himmel), ånder ligesådan, lever ligesådan, dør ligesådan? Du kan lige så godt (tam) se ham fri, som han (kan se) dig som slave. Ved Varus' nederlag ramte (egl. undertrykte) skæbnen mange af høj rang (egl. meget strålende fødte), der forberedte sig til senatorrang ved militærtjeneste; en af hine gjorde den (skæbnen) til hyrde, en anden til husvogter (meningen: de blev gjort til slaver af de germanske sejherrer). Foragt nu et menneske med den skæbne, som du selv kan blive udsat for (egl. til hvilken du selv kan gå over), mens du foragter!

18.) En eller anden vil nu sige, at jeg opfordrer slaverne til kamp for friheden (egl. kalder slaverne til hatten (som var et frihedssymbol)) og kaster herrerne ned fra deres høje stæde, fordi jeg har sagt: lad dem dyrke herren snarere end frygte ham.

10. Foretag en sammenlignende oversættelsesvurdering af Lofts og Dues oversættelser af Vergils *Æneide* 1.1-7. På hvilke punkter adskiller de sig hver især fra originalen? Og på hvilke punkter adskiller de sig fra hinanden?

Vergil: *Æneiden* 1.1-7 citeret efter Oxfordudgaven, Mynors 1969:

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
inferretque deos Latio; genus unde Latinum,
Albanique patres atque altae moenia Romae.

Johannes Loft, 1964:

Vaaben jeg vier mit Kvad og ham, som fra troiske Strande
Først steg i Land paa Laviniums Bred og italske Kyster
Jaget af Skæbnen paa Flugt over Land, over Havenes Dybder
Alt ved Gudernes Vold og for Junos stadige Harme.
Mangt han døjede i Krig, før et Hjem for de huslige Guder
Sent han i Latium fandt; men der grundlagdes et Alba,
Der Latinernes Slægt og der det knejsende Roma.

Otto Steen Due, 1996:

Krig og en mand, som jaget af Skæbnen fra Troiske strande
først kom her til Italiens land og Laviniums kyster,
synger jeg om. Han døjede svært til lands og på havets
dyb i Gudernes vold og ved Junos stædige grumhed,
udstod meget i krig for til sidst at grundlægge byen
og bringe Guder til Latiums land. Latinerne stammer
fra ham, og de gamle i Alba og Romas knejsende mure.

Dues oversættelse er ledsaget af et omfattende navneregister bag i bogen. Hvad betyder det for oversættelsen?

Bilag 1: Eksempel på beskrivelse af alle analyseniveauer

Tekst:

Cicero: In Catilinam 1.1-2 (citeret efter L. Høeg: Latinsk læsebog for gymnasiet, 3. udg., Kbh. 1966, side 77-78)

1. Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Quam diu etiam furor iste tuus eludet? Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia non sentis, constrictam iam omnium horum scientia teneri coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?
2. O tempora! O mores! Senatus haec intellegit, consul videt; hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit; fit publici consilii particeps; notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum.

Carsten Høeg 1964, i *Introduktion til Cicero* (side 139):

1. Catilina! Grænseløst Taalmod tiltror du os og grænseløs Godtroenhed overfor dine vilde Planer, grænseløs Slaphed overfor dit hensynsløse Vovemod. Et og andet kunde vel bringe dig paa andre Tanker: om Natten er der tropper paa Palatin, Patrouiller i Gaderne; Angst raader i hele Byen, alle gode Mænd er mødt op her idag; vi holder Senatsmøde i en Fæstning; og synes du mon, Senatorernes Ansigtsudtryk er til at tage fejl af? Er det virkelig ikke gaaet op for dig, at hele din Slagplan er en offentlig Hemmelighed, at din Sammensværgelse, nu da den er kendt af os alle, ligger bastet og bundet? Der er næppe nogen her, der ikke ved Besked om, hvad du foretog dig sidste Nat og forrige Nat, hvor du var henne, hvem du havde Møde med, hvilke Planer I lagde. 2. – Oh Gud, hvilken Skændsel for vor Tid: Senatet og Konsulen ved Besked, og dog er denne Mand i Live, ja han kommer her i Senatet, deltager i vore Forhandlinger, med et Nik med Hovedet anviser han sine Folk, hvem der skal myrdes næste Gang.

Til sammenligning et eksempel på arbejdsoversættelse i *Lectors oversættelser*, Forlaget Notabene, hæfte 21:

1. Hvor længe vil du dog, Catilina, misbruge vor tålmodighed? Hvor længe endnu vil det(te) dit vanvid drive sit spil? Til hvilken grænse vil (din) tøjlesløse frækhed boltre sig? Har Palatinerhøjens natlige besættelse, byens nattevagter, folkets angst, alles godes sammenstimlen, dette stærkt befæstede sted til at holde senat(*smøde*), disses ansigter og miner slet ikke gjort indtryk på dig (*egl. intet bevæget dig*)? Mærker du ikke, at dine planer er afsløret? Ser du ikke, at din sammensværgelse holdes bunden ved alle disses kendskab (*til den*)? Hvem af os mener du er uvidende om, hvad du har foretaget dig sidste nat (*dvs. "i nat"*), hvad (du har foretaget dig) forrige nat (*dvs. "i går nat"*), hvor du har været, hvem du har sammenkaldt, hvilken (*egl. hvilket af*) plan du har fattet? 2. Oh, (*hvilke*) tider! Oh (*hvilken*) moral (*egl. sæder*)! Senatet indser disse ting, konsulen ser (dem); denne lever alligevel? Lever? ja, han kommer endog i sentatet; han bliver deltager i den offentlige rådslagning (*dvs. "tager del i sentatsmødet"*); han noterer (*sig*) og udpeger med øjnene enhver af os til at dræbes (*egl. til drab*).

1. Eksempler fra det morfologiske niveau

Det morfologiske niveau hænger som nævnt tæt sammen med det semantiske niveau, og oftest er det ordenes betydning og deres oversættelse, man beskæftiger sig med, når man arbejder på ord-niveau. Oversættelsesstrategien "ordklasseskift" hører dog til på det morfologiske niveau.

Eks. 1: Verbum > (copula med) substantiv samt ledsagende adjektiv:

Patere tua consilia non sentis ...?

> Er det virkelig ikke gaaet op for dig, at hele din Slagplan er en offentlig Hemmelighed ...?

Eks. 2: Substantiv > præpositionsforbindelse (dativkonstruktion):

O tempora! O mores!

> Oh Gud, hvilken Skændsel for vor Tid

Eks. 3: Fit med subjektsprædikat > samlet verbum på dansk:

fit publici consilii particeps

> deltager i vore Forhandlinger

Eks. 4: Substantiv (i præpositionsforbindelse) > verbum:

notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum.

> med et Nik med Hovedet anviser han sine Folk, hvem der skal myrdes næste Gang.

2. Eksempler fra det syntaktiske niveau

Eks. 1: Sætningen er skrevet meget om (meget fri omskrivning):

Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Quam diu etiam furor iste tuus eludet?

Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia?

> Catilina! Grænseløst Taalmod tiltror du os og grænseløs Godtroenhed overfor dine vilde Planer, grænseløs Slaphed overfor dit hensynsløse Vovemod.

Eks. 2: Igen en meget fri omskrivning, idet rækkefølgen er byttet meget rundt. Hertil kommer synsvinkelskift fra negativ til positiv udtryksmåde:

Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?

> Et og andet kunde vel bringe dig paa andre Tanker: om Natten er der tropper paa Palatin, Patrouiller i Gaderne; Angst raader i hele Byen, alle gode Mænd er mødt op her idag; vi holder Senatsmøde i en Fæstning; og synes du mon, Senatorernes Ansigtsudtryk er til at tage fejl af?

Eks. 3: Understregede ord er udeladt og tilføjet:

notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum

> med et Nik med Hovedet anviser han sine Folk, hvem der skal myrdes næste Gang

3. Eksempler fra det semantiske niveau

Eks. 1: Oversættelse, der prøver at ramme et fast dansk udtryk:

constrictam

> ligger bastet og bundet

Eks. 2: Det kristne "Gud" er tilføjet for at omsætte udsagnet til en moderne kontekst. Mores er tolket negativt for at klargøre meningen:

O tempora! O mores!

> Oh Gud, hvilken Skændsel for vor Tid

Eks. 3: Betydningen er notat er oversat fuldt ud. Måske kan "med hovedet" opfattes som en kompensation for, at oculis ikke er oversat:

notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum.

> med et Nik med Hovedet anviser han sine Folk, hvem der skal myrdes næste Gang.

4. Eksempler fra det stilistiske niveau

Eks. 1: Navnet Catilina er rykket emphatisk frem på førstepladsen i den danske sætning. Den meget frie oversættelse af hele passagen skyldes måske, at oversætteren ønsker at bibeholde gentagelserne af den samme stilistiske/retoriske konstruktion også på dansk:

Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Quam diu etiam furor iste tuus eludet?

Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia?

> Catilina! Grænseløst Taalmod tiltror du os og grænseløs Godtroenhed overfor dine vilde Planer, grænseløs Slaphed overfor dit hensynsløse Vovemod.

5. Eksempler fra det overordnede, indholdsmæssige niveau

Eks. 1: Meningsmæssigt passer det fint at slå ora og vultus sammen:

horum ora vultusque

> Senatorernes Ansigtsudtryk

Eks. 2: Omrokeringen af leddene i sætningen skyldes angiveligt et ønske om at gøre meningen mere klar for læseren. Ved at tage verballeddet først og dernæst sætte subjekterne som en opremsning (flere steder omskrevet til hele sætninger) er det meget nemmere at forstå indholdet:

Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?

> Et og andet kunde vel bringe dig paa andre Tanker: om Natten er der tropper paa Palatin, Patrouiller i Gaderne; Angst raader i hele Byen, alle gode Mænd er mødt op her idag; vi holder Senatsmøde i en Fæstning; og synes du mon, Senatorernes Ansigtsudtryk er til at tage fejl af?

Bilag 2: Oversigt over Lita Lundquists begreber

De 10 oversættelsesenheder:

- 1) Teksten
- 2) Sætningen
- 3) Sammenhængen
  - a) anaforerne
  - b) konnektorerne
  - c) de argumentative markører
- 4) Inferenserne
- 5) Den kommunikative dynamik / ledstillingen
- 6) Deiksis og de ekstra-tekstuelle referencer
- 7) Det sammensatte udtryk
- 8) Metaforerne
- 9) Ordet
- 10) Semerne

De 2 globale oversættelsesstrategier:

- 1) Den imitative strategi
- 2) Den funktionelle strategi

De 7 lokale strategier:

- 1) Lån
- 2) Oversættelseslån (NB. ikke medtaget her i hæftet)
- 3) Ordret oversættelse
- 4) Ordklasseskift
- 5) Synsvinkelskift
- 6) Ækvivalens
- 7) Tilpasning (kaldet "meget fri omskrivning" her i hæftet)

Bilag 3: Citater om "den gode oversættelse"

Fra hjemmesiden for Forlaget Libris, der udgiver computer-bøger:¹⁹

Hvad er en god oversættelse?

I de fleste oversættelser ligger der en god del bearbejdning. Fx skal en internet-bog tilpasses danske forhold mht. adresser, web-udbydere osv. Målet med en oversættelse er at lave en god bog på godt dansk. Ofte viser det sig, at det danske sprog volder oversætteren større problemer, end det sprog der oversættes fra. Ud over at en bog naturligvis skal være fagligt korrekt, skal den også være velskrevet. Sproget skal være flydende, varieret og ubesværet, og bogen skal være konsekvent i sin opbygning og i sin brug af typografiske virkemidler - og kravene er de samme, uanset om det gælder en dansk bog eller en oversættelse. En oversat bog er derfor i højere grad en genskrivning, end det er en teksttro gengivelse af den udenlandske tekst. Måske skal visse sætninger deles i to, måske skal en gentagelse stryges og måske skal en pointe markeres yderligere. Når man støder på en oversættelse, der får én til at tænke på, hvad der mon har stået i originalen, så er der noget galt.

Erik Skyum-Nielsen (1997:95):

Den ideelle oversættelse findes ikke; den ville indebære total synonymitet. Den ville være en tekst, der udtømte forlægget i en sådan grad, at den ikke udelod så meget som ét eneste element i kildeteksten – grafisk, fonetisk, grammatisk, semantisk, kontekstuel – og heller ikke lagde noget til, hverken i form af parafrase, forklaring eller variation. En sådan tydning er umulig, både på læsningens og transformationens område.

Jiri Levy (*Die literarische Übersetzung* p. 63):²⁰

For oversætteren handler det om en skabende proces, hvor det at finde på er underordnet det at vælge ud, hvor det inventive står under det selektive.

Etienne Dolet (1540):²¹

1. *Oversætteren skal fuldt ud forstå både originalens form og dens indhold.*
2. *Oversætteren skal have fuldkomment kendskab til både kildesprog og målsprog.*
3. *Man skal ikke oversætte ord for ord, linie for linie eller vers for vers, men holde sig til meningsenhederne og forsøge at udtrykke forfatterens hensigt.*
4. *Oversættelsen skal være målsprogsorienteret, uden for mange lån fra kildesproget.*
5. *Oversættelsen skal stilistisk modsvare originalen.*

¹⁹ Citatet findes på adressen <http://www.libris.dk/freelance/oversaetter/>.

²⁰ Citeret i Skyum-Nielsen 1997:86.

²¹ Oversættelsen af citatet findes i Pedersen & Krogh-Hansen 1994:18.

Alexander Tytler (1791):²²

1. *Oversætteren skal levere en fuldstændig gengivelse af idéerne i originalen.*
2. *Stilen skal modsvare originalens.*
3. *Oversættelsen skal være lige så naturlig og velformuleret som originalen.*

Abraham Cowley (1656):²³

If a man should undertake to translate Pindar word for word, it would be thought that one Mad-man had translated another ... I have in these two Odes of Pindar taken, left out, and added what I please; nor made it so much my aim to let the Reader know precisely what he spoke, as what was his way and manner of speaking.

John Dryden (1900) skelner mellem:²⁴

metaphrase, "or turning an author word by word, and line by line, from one language into another."

paraphrase, "or translation with latitude, where the author is kept in view by the translator, so as never to be lost, but his words are not so strictly followed as his sense; and that too is admitted to be amplified, but not altered."

imitation, "where the translator (if now he has not lost that name) assumes the liberty, not only to vary from the words and sense, but to forsake them both as he sees occasion; and taking only some general hints from the original, to run division on the groundwork, as he pleases."

Erik Skyum-Nielsen (1997:78):

Da værket i sin originale form således defineres af sit sprog, og på alle planer gennemtrænges deraf, vil man også kunne se, hvor meget mere oversættelsen udgør end blot og bar betydningstransport. At oversætte et værk betyder da at udtrykke det på ny, i dets enhed af indhold og form, men i et anderledes sprogmateriale.

Erik Skyum-Nielsen (1997:62):

Oversættelse er, hvis vi forstår den som en bestræbelse på nøjagtig gengivelse af både stof og stil, en moderne praksis. Men som formidling af viden og kultur rækker den årtusinder tilbage.

---

²² Oversættelsen af citatet findes i Pedersen & Krogh-Hansen 1994:22.

²³ Citeret i Pedersen 1987:20-21. Citatet er fra Cowleys egen oversættelse af Pindars oder, som blev udgivet i 1656.

²⁴ Citeret i Pedersen 1987:20-21.

Erik Skyum-Nielsen (1997:51):

Oversætteren kan ikke give et værk en fortid i en anden kultur, men må tænke på sin læser og dennes situation i den modtagende kultur.

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (*Was ist übersetzen?*):²⁵

Det [at oversætte] er ikke fri digtning (ποίησις); det må vi ikke, forudsat vi overhovedet kunne gøre det. Men digterens ånd må komme over os og tale med vore ord. De nye vers skal øve den samme virkning på deres læsere, som de oprindelige har gjort det på deres til deres tid og endnu gør på dem, som har påtaget sig det nødvendige slid med det filologiske arbejde. Så højt er kravet. Vi ved nok, i hvor ringe grad vi opfylder det; men på jorden bliver der i det hele taget kun ydet det mulige, hvis der bliver stillet krav om det umulige, og man må kende målet for at finde vejen.

Lis Holm (1995:79):

Så ordret som muligt, så frit som nødvendigt – men først og fremmest naturligt.

Sir John Denham (1615-1669):

*Nor ought a genius less than his that writ,
Attempt translation; for transplanted wit,
All the defects of air and soil doth share,
And colder brains like colder climates are.*

John Dryden (1631-1700):

Oversættelse kan sammenlignes med "dancing on ropes with fettered legs".

Samuel Johnson (1709-1784):

Poetry cannot be translated; and, therefore, it is the poets that preserve the languages; for we would not be at the trouble to learn a language if we could have all that is written in it just as well in a translation. But as the beauties of poetry cannot be preserved in any language except that in which it was originally written, we learn the language.

Percy Bysshe Shelley (1792-1822):

It were as wise to cast a violet into a crucible that you might discover the formal principle of its colour and odour, as seek to transfuse from one language into another the creations of

---

²⁵ Oversat fra tysk og citeret i Jensen 1997:57.

a poet. The plant must spring again from its seed, or it will bear no flower – and this is the burthen of the curse of Babel.

George Borrow (1803-1881):

Translation is at best an echo.

Robert Frost (1874-1963):

Poetry is what gets lost in translation.

Walter Benjamin (1892-1940):

Any translation which intends to perform a transmitting function cannot transmit anything but information – hence, something inessential. This is the hallmark of bad translations.

Paul Goodman (1911-1972):

To translate, one must have a style of his own, for otherwise the translation will have no rhythm or nuance, which come from the process of artistically thinking through and moulding the sentences; they cannot be reconstituted by piecemeal imitation.

Leonardo Sciascia (1921-89):

The best thing on translation was said by Cervantes: translation is the other side of a tapestry.

Bilag 4: Trin-for-trin-vejledning

I de skriftlige afleveringsopgaver bliver du bedt om at:

- a) lokalisere og citere et uddrag af originalteksten i en professionel oversættelse
- b) vurdere oversættelsen i forhold til originalen med hensyn til syntaks og lexis (ordvalg)

Oversættelsesvurderingsprocessen kan deles op i følgende trin:

1. Læsning af originalteksten: afkodning af sprog, indhold og den antikke forfatters hensigt

2. Registrering af forskelle mellem original og oversættelse. Lav et skema:

Spalte 1: Sætning eller udtryk fra originalteksten

Spalte 2: Den danske oversættelse (Husk at få det hele med!)

Spalte 3: Eventuelle forskelle på original og oversættelse

3. Beskrivelse af især forskellene fra spalte 3 (vælg de mest spændende steder ud):

> Hvad er der sket i oversættelsen?

> Hvilke strategier har oversætteren anvendt?:

- 1) Lån
- 2) Ordret oversættelse
- 3) Ordklasseskift
- 4) Synsvinkelskift
- 5) Ækvivalens
- 6) Meget fri omskrivning
- 7) Tildigting

> På hvilket analyseniveau i teksten befinder du dig?:

1. Det morfologiske niveau (de enkelte ord og udtryk)
2. Det syntaktiske niveau (sætningsopbygningen)
3. Det semantiske niveau (betydningen i enkelte ord og udtryk)
4. Det stilistiske niveau (form og udtryksmåde)
5. Det overordnede, indholdsmæssige niveau (teksten som helhed)

4. Forsøg på begrundelse af oversætters valg de pågældende steder:

Er valget obligatorisk eller fakultativt?

Hvordan har oversætteren fortolket originalteksten? Er du enig?

Er oversættelsen bundet/tekstnær eller fri (kilde- eller målsprogsorienteret)?

Er oversættelsen præcis/dækkende eller mangelfuld?

Er oversættelsen forenkende eller forklarende/uddybende?

5. Samlet vurdering af oversættelsen

Hvad er oversætters formål med oversættelsen?

Hvem kan målgruppen for oversættelsen være?

Du kan læse mere om de enkelte punkter i EGL-hæftet "Kunsten at oversætte".
Brug eksemplerne i kapitel 5 til at komme i gang.

Annoteret bibliografi

TEORETISKE GRUNDBØGER

Lis Holm: *Oversættelsesteori og -praksis*, Herning, Forlaget System 1994

> Fin gennemgang, som dog nemt kommer til at virke tør, fordi forfatteren hele tiden relaterer til fagtekster. Skønlitteraturen og dens specifikke problematikker samt de historiske perspektiver er ikke levnet meget plads, da bogen i høj grad sigter på erhvervsområdet.

Lita Lundquist: *Oversættelse – Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*, Samfundslitteratur 3. rev. udg. 2005

> Bogen er meget overskueligt opbygget med en teoretisk gennemgang, som hele tiden eksemplificeres. Forfatteren gennemgår forskellige oversættelsesstrategier, både overordnede (globale) og delstrategier (lokale), samt de forskellige oversættelsesenheder (fra de enkelte sener til sætningsperioder). En stor styrke ved bogen er, at der kun opstilles strategier eller retningslinier for oversættelse, ikke en færdig opskrift.

ANDRE BØGER OM OVERSÆTTELSE

Susan Bassnett-McGuire: *Translation Studies*, London & N.Y. 1980

> Se især kapitlerne "Central issues" side 13-38 og "History of translation theory" side 39-75

Mogens Gradewitz: *Vers på vandring – Digt, oversættelse, bearbejdelse*, Dansk lærerforening, København 1976

> Se især side 6-15 med eksempler på klassisk litteratur og 55-73 om oversættelse generelt (58-62 særligt om metriske oversættelser).

Vilhelm Grønbech: "Kunsten at oversætte" side 128-35 i *Sprogets musik*, København 1943

> Om tragedieoversættelser, med eksempler fra Sophokles' *Ødipus* og Aischylos' *Agamemnon*

Michael Herslund og Bente Lihn Jensen (edd.): *Sprog og sprogbeskrivelse*, Samfundslitteratur 2003

Henrik Holmboe & Signe Isager: *Translators and Translations: Greek – Danish*, The Danish Institute at Athens 2001

> Gode artikler:

Otto Steen Due: "The Forging of a New Danish Iliad" side 9-14

Minna Skafte Jensen: "How Ancient Greek Literature Reached Danish Readers" side 25-34

Jørgen Mejer: "Translating Greek Tragedy" side 15-24 – se i denne forbindelse også hans efterskrift til den i artiklen omtalte oversættelse (*Sofokles – Kong Ødipus, på dansk ved Jørgen Mejer og Søren Ulrik Thomsen*, Kbh. 1990)

Chr. Gorm Tortzen: "Translations and Classical Civilization in the Danish Gymnasium" side 45-51

Jens Peter Jensen: *De interpretando – om at oversætte*, Klassikerforeningens Kildehæfter 1997

> Udvalg af centrale antikke og senere tekster om at oversætte

Minna Skafte Jensen: *Lyre og bog – indføring i moderne læsning af antik litteratur*, Odense 2004

> Side 20-26 handler om læsning af litteratur i oversættelse.

Kai Møller Nielsen: *Homer-oversættelser og heksameter-digte – linjer gennem den danske litteraturs historie*, Odense Universitetsforlag 1974

> Fantastisk gennemgang af danske heksameteroversættelser op til og med Otto Gelsted

Viggo Hjørnager Pedersen: *Oversættelsesteori – en introduktion*, Samfundslitteratur, 3. udg. 1987

> Samme gennemgang som i nedenstående artikel fra *Oversættelsehåndbogen*, blot i større detalje. God at læse, hvis man ønsker artiklen og dens indhold uddybet.

Viggo Hjørnager Pedersen & Niels Krogh-Hansen: *Oversættelsehåndbogen*, Munksgaards Sprogserie, 1994

> Gode artikler:

Niels Brunse: "Litterær oversættelse" side 79-92 > formidabel gennemgang af nogle af principperne ved oversættelse af litterære tekster, mange gode eksempler på, hvordan en oversætter i sin oversættelse må forsøge at kompensere for manglende mulighed for at oversætte alle detaljer i originalen

Viggo Hjørnager Petersen: "Oversættelsesvidenskab" side 17-52 > et godt og overskueligt historisk rids

Sten Rasmussen: *Oversættelser – tamme ænder og vilde svaner*, Dansk lærerforening, Nørhaven 1995

> Rigtig god indledning side 6-14. Bogen sigter på gymnasiet.

Theodore Savory: *The Art of Translation*, rev. udg., London 1968 (1. udg. 1957)

> Se især kapitlerne "Translating the Classics" side 60-74 og "The Translation of Poetry" side 75-89

Erik Skyum-Nielsen: "Oversættelseskritik – principper og praksis" side 100-103 i *Bogens verden*, maj 1994

> Diskussion af forudsætningerne for at kunne kritisere/vurdere oversættelser, eksemplificeret ved forskellige oversættelser af William Blakes "London"

Erik Skyum-Nielsen: *Den oversatte klassiker – tre essays om litterær traditionsformidling*, København 1997

> En velskrevet fremstilling fra en litteraturmands synsvinkel. Især kapitlet "Litterær oversættelse" side 51-98 er relevant i denne sammenhæng, gennemgang af oversættelsesbegrebet fra antikken og til i dag, oversættelse som kulturformidlende faktor

Wolfram Wilss (ed.): *Übersetzungswissenschaft, Wege der Forschung* Band 535, WBG, Darmstadt 1981

Peter Zeeberg: "Saxo og hans oversættere" side 133-144 i *Studier i Nordisk 2000-2001. Selskab for Nordisk Filologi. Foredrag og årsberetning*, København 2002

Peter Zeeberg: "En stadig proces – latinske klassikere i oversættelse" side 241-260 i Brian Andreasen, red.: *Om fortidens fremtid – forsvarstaler for det klassiske*, Århus 2003

NYTTIGE OPSLAGSVÆRKER til oversættelser af klassiske tekster

Kjeld Elkjær og Per Krarup: *Danmark og Antiken*, 2. udg. Kbh. 1968 (oversættelser fra sidst i 18. årh.-1967)

Birgit Juul Kristensen og Joan Majlund Kristensen: *Danmark og antikken 1968-1979 – en bibliografi over 12 års dansksproget litteratur om den klassiske oldtid*, Kbh. 1982

Flemming Gorm Andersen: *Danmark og antikken 1980-1991 – en bibliografi over 12 års dansksproget litteratur om den klassiske oldtid*, Kbh. 1994

ANDRE NYTTIGE HJÆLPEMIDLER

Cramer, Henriksen, Kunøe, Larsen, Togeby & Widell: *699 varme termer – leksikon til sprogkundskab*, Århus 1996

Ordbog over det danske sprog – findes på nettet: www.ordnet.dk/ods

Korpus 200 – søgbare danske tekster, Dansk Sprognævn
<http://korpus.dsl.dk/korpus2000/indgang.php>

Peter Skautrup: *Det danske sprogs historie*, 2. oplag, Kbh. 1968-70

... samt danske ordbøger i det hele taget: *Nudansk ordbog*, *Dansk sprogbrug*, *Dansk fremmedordbog* m.fl.